

UNIVERSITETI I PRISHTINËS “HASAN PRISHTINA”

FAKULTETI I BUJQËSISË DHE VETERINARISË

Drejtimi : Ekonomia e Bujqësië dhe ushqimit

PUNIM DIPLOME

Niveli: Master

**Tema: Tregu i farerave ne Kosovë në theks të veçantë
farat e kungullit**

Kandidati:

Alush Jusufi

Udhëheqësi:

Prof. Ass. Dr. Mustafë Pllana

Mars 2021, Prishtinë

Përmbajtja

Deklaratë mbi origjinalitetin e punimit.....	4
Falenderimet	5
Lista e tabelave	6
Lista e figurave	6
Abstrakti.....	7
Kapitulli I.....	8
Hyrje	8
1.1 Metodologjia dhe metodat e punimi	9
1.2 Hipotezat	9
1.3 Objektivat e punimit	9
Kapitulli II.....	10
1. Karakteristikat e kungullit.....	10
2.1 Rëndësia hortikulturore dhe rolet e fares së kungullit	11
2.2 Produktet e fituara nga kungulli.....	12
2.3 Analiza e tanishme e tregut perimeve të përpunuara në Kosovë	13
2.4 Mjedisi i përgjithshëm ekonomik në Kosovë	14
2.5 Strategjia për zhvillim të qëndrueshëm të sektorit të farërave	15
2.6 Prodhimi i farërave në Kosovë.....	16
2.7 Importi i farërave në Kosovë	18
2.8 Tregtia me vendet e BE-së	19
2.9 Nocioni i tregut	20
Kapitulli III	21
3.0 Faktorët në tregun e farërave	21
3.1 Marketingu dhe shitjet	21
3.2 Lidhja midis furnitorëve dhe blerësve të farërave.....	23
3.3 Sistemet informale të farërave	24
3.4 Tregu i farërave.....	25
3.5 Mbeshtetja me pagesa direkte e sektorit të perimeve.....	27
3.2 Percaktuesit e cmimit të farërave	28

3.3 Ekuilibri i tregut të farërave dhe cmimi	29
3.4 Menaxhimi i shprëndarjes së fares	30
3.5 Shtrembërimet ne tregun e farërave	32
3.6 Hulumtimi i tregut dhe analiza e situates	33
3.7 Origjina dhe prodhimi i farerave te kungullit	34
3.8 Perberja e farërave të kungullit	35
3.9 Shkalla e Prodhimit Botëror të Farave të Kungullit.....	36
3.9.1 Aspektet e rendimentit të farës së kungullit.....	37
3.9.2 Prodhimi organik i farës së kungullit	38
Kapitulli IV- Rezultatet.....	39
4.0 Tregu i farërave, farat e kungullit	39
4.1 Madhësia e tregut të farërave	39
4.2 Tregu i kungullit ne Kosovë.....	40
4.3 Prodhimtaria vendore e kungullit.....	41
4.4 Bilanci i tregtar	42
4.5 Sipërfaqja e kultivuar me kungull sipas komunave	43
4.6 Çmimet e tregut.....	44
5.0 Sipërfaqja, prodhimtaria dhe rendimenti i Kungullit	45
5.1 Sipërfaqja e kultivuar me kungull ne Kosovë.....	45
5.2 Prodhimtaria e kungullit në Kosovë.....	46
5.3 Rendimenti i kulturës së kungullit	47
5.4 Rendesia ushqyese dhe terapeutike e farërave të kungullit.....	48
5.5 Importi i kungullit në Kosovë	50
5.6 Eksporti i kungullit	51
5.7 Konsumatore e farërave të kungullit.....	53
Përfundimet dhe rekomandimet	54
Literatura.....	56

Deklartë mbi origjinalitetin e punimit

Me anë të kësaj deklarate, unë Alush Jusufi , deklaroj se punimi i kësaj diplome është rezultat i punës sime origjinale dhe është bërë personalisht nga vet unë. Asnjë pjesë e këtij punimi nuk është marrë nga askush pa qenë e cituar sipas standardeve të pranuar.

Po ashtu, vërtetoj se ky punim apo pjesë të tijë nuk janë botuar apo publikuar më parë në ndonjë aktivitet kursi qoftë nga unë apo dikush tjetër. Ky material është ideuar dhe dizajnuar duke u bazuar nga burimet e cituara duke i shfrytëzuar dhe duke u bazuar në burimet e cekura në referenca dhe në literaturën e shënuar. Gjithashtu e bëj të qartë se në bazë të njohurive ë mia, punimi im i diplomës nuk cenon të drejtat e asnjë autori në asnjë rast. Dhe për të kundërtën e saj pranoj përgjegjësi të mia të cilat do të më ngarkohen nga cilido komison apo organ që eventualisht do të shqyrtojë ndonjë rast ankese apo mosmarrëveshjeje lidhur më përmbajtjen e punimit, në të njëjtën kohë pranoj të gjykohe më në bazë të rregullores dhe statutit të Universitetit dhe ligjit mbi të drejtën e autorit.

Emri Mbiemri dhe nënshkrimi i studentit

Prishtinë,

Falenderimet

Punimi i cili më jepë gradën “Master ne ekonominë e bujqësisë dhe ushqimit “do te ishte e pamundur pa ndimën e shumë bashkëpunorëve që me përcollën gjatë kësaj periudhe të sdutimit. Falenderim i veçantë i takon mentorit timë Prof.Dr. Mustafë Pllana për ndimen mbështetjen dhe përkushtimin e palodhshëm kushutar këtij punimi. Falenderim dhe meritë e veqante i takon familjes sime per mbështetjen e tyre te pakursyer.

Lista e tabelave

1. Llogaritja e kërkesave dhe furnizimeve të drithërave 2004
2. Sasia e prodhuar e farës ne Kosovë, viti 2006
3. Importi i farërave të ndryshe në Kosovë:
4. Eksporti-Importi i produkteve bujqësore me vendet e BE-së:
5. Sipërfaqja e kultivuar me kungull periudha 2015-2019
6. Prodhimtaria e kungullit (2015-2019)
7. Rendimenti i kungullit në Kosovë ton/ha
8. Vlerat ushqyese të farave të kungullit për 100g

Lista e figurave

1. Paguesa direkte për perime 2015-2019, në 1000 € (majtas); Sipërfaqja e subvencionuar me perime sipas regjionit në %, 2019 (djathtas)
2. Vlera e zingjirit agroushqimorë
3. Sipërfaqja, prodhimtaria dhe rendimenti i kungullit, 2014-2018
4. Bilanci tregtar i kungullit 2014-2018, në ‘000 €
5. Sipërfaqja e kultivuar me kungull sipas regjioneve
6. Çmimet vendore -periudha 2014-2018
7. Importi i kungullit Importi i kungullit 2014-2018, në tonë (majtas) dhe në ‘000 € (djathtas)
8. Improti i kungullit sipas vendeve
9. Eksporti i kungullit 2014-2018, në tonë (majtas) dhe në ‘000 € (djathtas)
10. Eksporti i kungullit sipas vendeve, 2017 (majtas) dhe 2018 (djathtas)

Abstrakti

Dihet se sektori i bujqësisë është një nga sektorët më të rëndësishëm në zhvillimin ekonomik të vendit dhe është një nga sektorët që më së shumti mundë të siguroj një punësim të qëndrueshëm në tregun e punës. Kosova ka një bazë të mirë dhe të qëndrueshme për zhvillimin e këtij sektori me theksë të veçantë në tregun e farërave . Ky punim ka për qëllim të analizojë gjendjen faktike të tregut e në theks të veçantë tregun e farërave të kungullit. Qëllimi i punimit ,është analiza e gjendjes dhe perspektiva prodhimit të drithërave dhe të farës në Kosovë, me këndvështrim të shqyrtimit të faktorëve të ndryshëm dhe efektet e tyre në zhvillimin e kësaj veprimtarie shumë të rëndësishme: sipërfaqet e mbjella, rendimentet e realizuara, prodhimi, deficitit, importit, financat, fara edhe perspektiva e prodhimit të ushqimit.

Kapitulli I

Hyrje

Fiilimisht kemi analizuar tregun, ku kemi shtjelluar statistika të ndryshme te tregut dhe tregtisë në Kosovë se cilat janë performancat e tregut tonë dhe sa kontribuon ne përqindjen ekonomike të vendit. Tregu është vendi ku behet shkembimi mes ofertes dhe kërkesës, përkufizimi i tregut ndikonë për të identifikuar pjesëmarrësit e tregut, për të përcaktuar kufijtë e tregut dhe për të përcaktuar vlerën e efektivitetit të produkteve të ndrsyhme. Sa i përket ekonomis vendore mundë të themi se vendi jonë ballafaqohet me një deficitë të jashtëm tregtar mjaftë të lartë ku vlera e importit është shumfishë më e lartë se vlera e eksportit veqanërishtë në mallrat bujqësore . Fakti që Kosova ka nivelin më të ulët të eksporteve në rajonë është shenjë e qartë e vështirësive që perballen kompanitë tona vendore në tregtinë ndërkombëtare. Burimet natyrore, toka e mjaftueshme dhe klima favorizuese ofrojnë kushte të mira për zgjerimin e prodhimit në këtë sektor duke lehtësuar dhe ofruar kushte potenciale të mjaftueshme për zhvillimin e sektorit të kultivimit dhe tregut të farërave. Në këtë punim poashtu kemi paraqitur se cilat janë mundësitë dhe shanset që ky sektor të jetë konkurent përballë konkurencës së jashtëm dhe sa janë potencialet ekonomike qeveritare që të jenë të gatshme të subvencionjnë dhe përkrahin këtë sektor i cili është me rëndësi të madhe . Gjithashtu ndikim të madh në zhvillimin e këtij sektori luan avancimi i mjeteve tekniko-teknologjike që ndimon në rritjen e profitabilitetit të këtyre kompanive që merren me këtë fushë, duke lehtësuar kështu metodat e prodhimit, kursimin e kohës dhe ofrimin e produkteve cilësore në treg

1.1 Metodologjia dhe metodat e punimi

Metoda e ndjekur gjatë këtij punimi është një metodë analizuuese, deskriptive, dhe hulumtuese e mbështetur në hulumtime, anketa dhe pyetësor të publikuara në raporte të ndryshme. Përveq këtyre raporteve është përdorur edhe metoda statistikor (ku kemi paraqitur statistika të ndryshme), metdën analitike ku kemi analizuar literaturën bashëkohore dhe atë të mëparshme lidhur me temën si dhe metoden krahasuese ku kemi bërë krahasime aty ku ishte e nevojshme në kuadër të kapitujve.

1.2 Hipotezat

Hipotezat kryesore në këtë punim u përqendruan si vijon :

Kosova ka potencial për disa lloje të farërave. e me këtë edhe të atyre të kungullit.

Konsumatorë të këtyre farërave janë përpunuesit si psh ata të prodhimit të vajit të farave të kungullit, si dhe sektore tjera përpunues. Kjo dmth se ka treg. Mirepo prodhuesit e këtyre farërave nuk kanë njohuri për tregun e farërave të kungullit dhe nuk i kultivojnë.

1.3 Objektivat e punimit

- Sa është sipërfaqja aktuale në vend të kultivuar me kulturrenë kungullit
- Sa konsumohet kungulli në Kosovë
- Cilët janë konsumatorët e kultures së kungullit
- Cilat industri ushqimore dhe përpunuese e përdorin dhe mund ta përdorin këtë kulturë
- Sa është kërkesa për konsum final në tregunë brendshëm për këtë kulturë?
- Analiza financiare e rendimentit dhe të hyrave të siguruar nga kjo bimë

Kapitulli II

1. Karakteristikat e kungullit

Midis kulturave ushqimore, perimet janë të rëndësishme në këtë aspekt të dietës dhe jepni një sasi elokuente të ushqyesve sidomos karbohidratet, mineralet, vitaminat dhe fibrat dhe gjithmonë kanë një statusi elitar në mesin e kulturave ushqimore të shëndetshme. Me veprim të integruar të oksigjen pastrues radikalë si kalcium, fibra, β -karotinë dhe acid askorbik i cili është i pranishëm në perime, zvogëlon rrezikun e kanceri, sëmundjet e zemrës, plakja e parakohshme, etj. Ndër të gjitha këto, kungulli është një nga kulturat e rëndësishme perimore dhe për shkak të vlerat ushqyese dhe medicinale, konsiderohet si e rëndësishme kulture perimesh në ditët e sotme. Kungulli (*Cucurbita moschata* Duch ex Poir) është një nga më të rëndësishmit midis kulturave të perimeve dhe vendas të Meksikës dhe kungulli kultivohet në Indi, Afrikë, Amerikën Latine, Azinë Jugore dhe Shtetet e Bashkuara. Që nga kohërat e kaluara është në dietën agronomike dhe disa zonat metropolitane në të gjithë botën ndërsa sot kungulli është më shumë analizuar kulturat e hortikulturës në mes të tetorit, tregtisë, industrializimit, dhe hulumtimi. Ekzistojnë pak studime shkencore për fiziologjinë e tij, kimike, fizikokimike, ushqyese, funksionale dhe karakteristikat teknologjike . Ka një literaturë shkencore mbi kunguj që ka duke theksuar rëndësinë e tij si burim i α dhe β -karotenit, luteina, vitamina C (acid Askorbik), fibra dietike, minerale etj dhe këto përbërësit ushqyes dhe bioaktivë janë shumë të rëndësishëm për sigurimin e tyre përfitime për shëndetin e njeriut. Shumë nga studiuesit pranojnë ta tregojnë atë, nevojiten më shumë nga studimet shkencore për të arritur më shumë dhe shfrytëzim më i mirë i kësaj kulture të rëndësishme kungulli. (Scientiae)

2.1 Rëndësia hortikulturore dhe rolet e fares së kungullit

Farat e kungullit njihen gjithashtu si të vogla, me ngjyrë jeshile, me shije pëlqen aromën e arrave dhe kryesisht janë mbuluar nga një leh e bardhë, megjithatë, disa specie mund të prodhojnë fara pa leh. Farat që përfaqësojnë 3.1% të peshës totale të frutave të kungullit dhe janë të pasura me proteina (33%), të ulëta në acide fituese fitike dhe trypsine dhe të larta në aminoacide që përmbajnë squfur, një burim kryesor i vajit (47.3%) dhe të shtuara në burimi i prodhimit të naftës në vend. Përveç niveleve të larta të farave të kungullit Zn, P, K, Se, Mn dhe Cu përmbajnë gjithashtu Mg dhe Fe dhe ka sasi të lartë të acideve yndyrore të tilla si acidet palmitike, stearike, oleike dhe linoleike. Acidi linoleik është yndyra kryesore acid në vajin e farës së kungullit të raportuar dhe është gjithashtu një burim i pasur i fitosteroleve dhe strukturor i ngjashëm me kolesterolin. Vaji i farave të kungullit përmirëson ushqimin e dietave njerëzore që kanë një përmbajtje të lartë të glutenit dhe tokoferolit dhe gjithashtu ka qëndrueshmëri të lartë oksiduese, aplikime të ndryshme në industri dhe të përshtatshme për ushqim. Përveç më pak se 2.0% të përmbajtjes së proteinave në kungull, atje janë aminoacide të ndryshme thelbësore në tulin e kungullit p.sh; 0.508% të lizinës, 0.493% të izoleucinës, 0.609% të valinës, 0.700% të leucina, 0.483% e fenilalaninës dhe 0.381% e threoninës janë lartë në *C. moschata*. Shumë proteina imuno-përbërëse kanë gjithashtu është gjetur në kungull [35]. Nga gjethet e kungullit ka proteina antifungale e izoluar dhe e pastruar e cila mund të prishet shpejt poshtë majave hipale të *Neurospora crassa* në një përqendrim më të vogël se 200nM, dhe në mënyrë të konsiderueshme pengojnë rritjen e *Fusarium oxysporum* dhe *Candida albicans* në pllakën e diskut të agarit në më pak se 2 nM.

Për rëndësinë e shëndetit të njeriut, kungulli ka një të mire burimi i mineraleve. Kungulli përdoret si ushqim për moshat e mesme dhe popuj të moshuar sepse gjithashtu kanë kalcium dhe kalium të lartë si natrium në pulpën e tij. Përdoret për parandalimin e osteoporozës dhe hipertensioni . Me përmbajtje kromi (Cr), kungull është i mirë për çdo perime tjetër dhe është një përbërës i glukozës faktori tolerant dhe toleranca e përmirësuar e glukozës në gjak. (Scientiae)

2.2 Produktet e fituara nga kungulli

Rëndësia e frutave dhe perimeve në dietën njerëzore është e njohur botërisht. Frutat dhe perimet si të freskëta ashtu edhe të përpunuara kontribuojnë ndjeshëm në përmirësojmë cilësinë e dietës sonë. Aktualisht vitet, interesi për eksplorimin, zhvillimin dhe vlerësimin e funksionale ushqimet për popullatën e synuar ka u rrit në mënyrë të konsiderueshme në mes të studiues dhe teknolog. Shkencëtarët po eksplorojnë kulturat e injoruara të cilat përndryshe janë një burim i pasur me fitokimikate me interes njerëzor për luftimin e sëmundjeve vdekjeprurëse si kanceri dhe sëmundje kardio vaskulare. Kungulli është një nga perimet e tilla që fiton popullaritet si teknologjike dhe ushqyese e saj karakteristikat janë të barabarta ose edhe më të mira sesa ato të perimeve të kultivuara gjerësisht dhe frutat. Megjithëse, kungujt janë shfrytëzohen për përgatitjen e ndryshme produkte me vlerë të shtuar si pitet, ngrirja, produkte të konservuara, të thata dhe turshi në vendet e huaja . Kungulli ka një hapësirë e gjerë për diversifikim dhe duke eksploruar përdorimin e tij në komercial produkte si reçel, turshi, pije, karamele, vaj farash, furre buke dhe embelsira produktet Për më tepër, kungulli është një i pasur burim i β -karotenit dhe gjithashtu mund të jetë shfrytëzohen në kombinim me të tjera perime dhe fruta për të pasuruar vetitë ushqyese të produkteve të tilla (Anju K Dhiman).

Duhet të dimë se edhe një nga produktet të cilat janë të fituara nga kungulli janë edhe farërat e tyre të cilat kanë vlera të larta ushqyese, pra kështu farërat e kungullit kanë një konsum të lartë nga njerëzit duke vlerat e tyre që kanë dhe e bënë këtë kulturë të rëndësishme për tregun dhe ekonominë e një vendi duke dikur se sasi të medha të farërave janë të destinuar për tregun vendor dhe ndërkombëtar dhe kanë një potencial të lartë komercializimi.

2.3 Analiza e tanishme e tregut perimeve të përpunuara në Kosovë

Kosova ka një klimë favorizuese për zhvillimin e bujqësisë duke pasur në konsideratë token pjellore, burimet e mjaftueshme ujore dhe me një trajtim profesional, ky sektor do të ishte një ndër faktorët më të rëndësishëm për nxitjen e zhvillimit të vendit.

Roli i bujqësisë në Kosovë ka karakter punësues dhe prodhues. Bujqësia ka kapacitete të mëdha për punësimin e cila do të ndikonte drejtpërsëdrejti në papunësinë në vend, dhe papunësia do të zvogëlonte importin e produkteve. Për të pasur treg stabil, Qeveria e Kosovës duhet që të bëjë një investim kapital në kapacitetet përpunuese, në depo dhe pika grumbulluese të cilat do të shërbenin për ruajtjen e produkteve bujqësore si dhe pika grumbullimi të cilat do të siguronin zhvillim të qëndrueshëm të prodhimit, dhe punësimit të qëndrueshëm. Prandaj ndër synimet e politikave bujqësore të vendit tonë është ngritja e cilësisë së produkteve bujqësore si dhe ndërtimi i pikave grumbulluese ku do të bëhet, jo vetëm grumbullimi i produkteve, por, dhe kontrolli, klasifikimi, ambalazhimi, etiketimi dhe ofrimi i produkteve vendore në treg dhe si investim do të nxiste kapacitete ekzistuese që momentalisht janë jashtë funksionit për të punuar dhe do të nxiste eksportin. Duke pasur parasysh rëndësinë e këtij sektori, i cili ka një kontribut të rëndësishëm në bruto- produktin vendor afërsisht me 11.9%, mund të sjell një zhvillim ekonomik të vendit duke ofruar mundësi punësimi, veçanërisht në zonat rurale, për këtë arsye tani bujqësia është futur dhe trajtohet si prioritet në Qeverinë e Kosovës. Qeveria e Kosovës, përmes Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural, ka implementuar masën 103 e cila ka të bëjë me “Investimet në përpunimin dhe marketingun e prodhimeve bujqësore” e cila jep siguri dhe rëndësi të veçantë furnizimit në tregun vendor me prodhime të sigurta dhe cilësore të cilat do të jenë konkurrenca në treg (MBZHR).

Përkundër përkrahjeve nga Ministria e Bujqësisë dhe donatorët tjerë, Kosova ka ende shumë nevojë për forcimin e këtij sektori për të rritur kapacitetet prodhuese vendore të cilat do të ndikonin drejtpërdrejtë në uljen e papunësisë dhe do të shërbente si shtytës për zhvillimin ekonomik të viseve rurale gjegjësisht vendeve lokale.

2.4 Mjedisi i përgjithshëm ekonomik në Kosovë

Sipas të dhënave të dhënave të Agjencisë së Statistikave të Kosovës për Bruto Produktin Vendor, rezultojnë se ekonomia e Kosovës shënoi rritje reale për 4.1%, në vitin 2016. Faktor tjetër me rëndësi mund të përmendim përshtetimin e rritjes së aktivitetit të kredithënies të sektorit bankar që kishte ndikim të rëndësishëm në financimin e rritjes së aktivitetit të sektorit privat. Në anën tjetër, bilanci tregtar negativ vazhdon të jetë faktori kryesor që po e pengon arritjen e një norme më të lartë të rritjes ekonomike (ASK, Gusht 2016).

Ekonomia e Kosovës dhe gjatë vitit 2016, vazhdoi të karakterizohet me stabilitet makroekonomik shkalla e inflacionit, ashtu si në ekonominë e eurozonës dhe në ekonomitë e rajonit, qëndroi në nivel mjaft të ulët. Sistemi financiar vazhdoi të zgjerojë aktivitetin, duke i ofruar kështu ekonomisë së vendit një ofertë më të pasur të produkteve financiare. Aktiviteti ndërmjetësues financiar i sektorit bankar ka vazhduar të ketë rritje të qëndrueshme, duke shërbyer kështu si mbështetës i rëndësishëm i zhvillimit qëndrueshëm të sektorit privat. Viti 2016, shënoi përshtetimin të kreditimit si për sektorin e ndërmarrjeve ashtu edhe për atë të ekonomive familjare. Norma më e lartë e rritjes së kredive u evidentua tek kreditë për ekonomitë familjare, qasja e të cilave në financimin bankar po rritet nga viti në vit. Normat e interesit në kreditë bankare në Kosovë vazhduan të zvogëlohen edhe gjatë vitit 2016, duke u shoqëruar me lehtësime edhe në aspektet tjera të qasjes në kredi (BQK, Qershor 2017, p. 18).

2.5 Strategjia për zhvillim të qëndrueshëm të sektorit të farërave

Në fillim të punimit kemi ngritur një rëndësi hipotetike se prodhuesit e farërave nuk kanë njohuri të mjaftueshme për tregun e farërave të kungullit dhe farërave tjera në përgjithësi. Duke ditur se konumuesit kryesor të tyre janë përpunuesit si psh ata të prodhimit të vajit të kungullit që gjenë një zbatim në treg dhe kjo do të thotë se ka treg për këtë sektor. Duhet të dimë se për të pasur një kulturë me cilësi të mirë duhet nisur nga një farë cilësore që ndikonë drejtpërdrejtë në zhvillimin e asaj kulture dhe arritjen e rendimenteve sa më të larta. Bazuar në këto elemente që u cekën mundë të konstatojmë se një prej konditave kryesore për zhvillimin e sektorit të farërave me theksë të veçantë farërave të kungullit është përforsimi i kulturës së ndërmarrësisë. Nëse marrim situatën tonë aktuale në Kosovë shoqëria jonë ka njohurit të pakëta për tregun e farërave duhet të intervenohet në këtë drejtim, ku duhet të arrihet përmes vetëdijimit të shoqërisë përmes marketingut më të madhë në promovimin e vlerave të larta të cilat i kanë farat e kungullit, vlera këto ushqyese që ndikojnë edhe në shëndetin e njeriut në shumë aspekte, pastaj për të arritur në njohuri më të mëdha në këtë sektor është e nevojshme që të kemi trajnime të rregullta nga ekspertë të ndryshëm të bujqësisë në lidhje me këtë temë e cila është e domosdoshme dhe mjaftë fitimprurëse në zhvillimin e qëndrueshëm të këtij sektori, duhet të ketë një zgjerim të informacioneve për këtë sektor edhe në shkollat e mesme profesionale dhe në arsim të lartë duke promovuar vlerat socio-ekonomike që arrihen nga ky sektor. Për të arritur qëllimin e vetëdijimit të njohurive për tregun e farërave mendoj se është shumë me rëndësi të behen promovime të ndryshme të storiave të suksesshme, pra të atyre ndërmarrjeve që kanë sukses në sektorin e farërave, kapacitete e tyre prodhuese, rendimentet e tyre dhe fitimin që kanë nga ky sektor . Krejtësisht në fundë mund të përmendim edhe një element që mendoj që ka rëndësi në ngritjen e vetëdijimit të fermerëve, që të krijojnë një rrjetë të përbashkët që kanë një biznes të ngjajshëm në prodhimin dhe përpunimin e farërave duke shkëmbyer ndërmjet vete përvojat dhe njohurit të cilat kanë në zhvillimin dhe forcimin e sektorit të farërave.

2.6 Prodhimi i farërave në Kosovë

Fara është njësi shumimi dhe prodhimi të drithërat, pavarësisht qëllimin e kultivimit. Fara cilësore, me potencial të lartë prodhues dikur, por edhe sot, është parakusht i domosdoshëm për rendimente të larta dhe cilësore për njësi të sipërfaqe . Në tabelën në vazhdim, janë prezantuar të dhënat për prodhim të drithërave në nivel vendi dhe kërkesat e tregut për drithërat më kryesor. Gruri dhe misri janë dy kultura shoqëruese, që në mënyrë tradicionale mbillen me sistem alternativ në Kosovë me 72.000 dhe 72.019 ha. Rendimentet dhe sasia prodhimit, plotësuan nevojat vendore me 57 përkatësisht 80%, ndërsa sasia tjetër është plotësuar nga importi. Plotësimi i deficitit nga importi, prezantojnë kërkesat reale të konsumit për drithëra, i cili në veçanti për grurë sillet rreth 400.000 tonelata në vit (Shukri Fetahu).

Tabela1: Llogaritja e kërkesave dhe furnizimeve të drithërave 2004

	Sipërfaqja	Rendimenti ton/ha	Prodhimi/ (tonelata)	Kërkesa/ (tonelata)	Deficiti/ (tonelata)	Kerkesat e paplotesuara%
Gruri	72000	3.0	216.000	380.000	164.000	57
Misër	72.019	3.6	259.268	324.317	65.049	80
Tërshërë	12.778	1.4	17.889	140.164	122.257	13
Elbi	3500	2.8	9.800	15.000	5200	65

Burimi: Instituti Riinvest

Në tabelë është paraqitur prodhimtaria e drithërave ku përfshinë sipërfaqen dhe rendimentin dhe është paraqitur kërkesa e konsumatorëve dhe kërkesat e paplotësuara të shprehura në përqindje dhe deficit tregtar për këto llojë të farërave në Kosovë. Në bazë të figurës shohim se prodhimimi vendor i grurit plotëson 57% e kërkesave të tregut duke vazhduar me misirin 80%, tërshërën 13% dhe elbin me 65%.

Pas lufte, sektori privat vendor, ka bërë hapa fillestar në prodhim të farës së grurit dhe elbit, por vetëm dy ndërmarrjet e para vazhdojnë aktivitetin, duke shumuar farë të kultivarëve me origjinë nga: Austria, Franca, Hungaria dhe Kroacia. Aktiviteti i tillë, ka ndikuar në përmirësim të cilësisë së farës dhe prodhimit. Organizimi dhe prodhimi i farës nënkupton aktivizimin e resurseve natyrore (sipërfaqeve bujqësore), fuqinë punëtore (intelektuale, profesionale dhe prodhuese), kapitalin (financa, industrinë e farës, mjete teknike) të angazhuara në aktivitete të prodhimit (Shukri Fetahu).

Përmes tablës në vijim do të parqesim prodhimtarin e farës në Kosovë ku do shohim sasinë totale të prodhuar të farërave ne Kosovë:

Tabela 2: Sasia e prodhuar e farës ne Kosovë, viti 2006

Ndërmarrjet	Farë(tonelata)
Agroelita – Klinë	925
Semenarna-Kosovë	1476
Xeni	100
Agrounion	400
Gjithsej	2901

Burimi : DPMB-MBZHR

Në tabelë shohim ndërmarrjet të cilat merren me prodhimin e farës në Kosovë dhe shohim prodhimin e tyre në tonelata ku një nga prodhuesit më të mdhenjë të farës së drithërave është Agroelita në Klinë ku ne vitin 2006 kemi një kapacitet prodhues prej 925ton farëra të prodhuara po ashtu kemi edhe ndërmarrjet tjera të cilat janë paraqitur në tabelë si Semenarna, Xeni, Agrounion dhe të tjera. Me këto kapacitete prodhuese të cilat i ka Kosova për prodhimin e farës mendoj se nuk janë të mjaftueshme për plotësimin e kërkesës së tregut në vendin tonë dhe për këtë arsye është e nevojshë që pëpros prodhimit vendor të imporotojmë llojë të ndryshme të farërave me qëllim të mbulimit të kerkesës së përgjithëshme të tregut ne Kosovë.

2.7 Importi i farërave në Kosovë

Rendimentet e ulëta të farërave, prodhim i pa mjaftueshëm në raport me kërkesat e tregut vendor, mungesa e politikave investuese dhe zhvillimore, përkundër kushteve agroekologjike të favorshme, resurseve profesional dhe institucional, për pasojë sjellin nevojën për import nga vendet e ndryshme (Shukri Fetahu) . Vëllimi I farërave të importuara do të shohim përmes tableës në vijim :

Tabela 3: Importi i farërave të ndryshme në Kosovë:

Kategoria	Importi(tonelata)	Cmimi 1/tonelata	Vlera (€)
Farë gruri	10324.4	400	4129.760
Farë misri	350.77	50€/njësi	3.600.000

Burimi: Instituti Riinvest

Në këtë tabelë është paraqitur improti i farërave në Kosovë ku duke ju referuar tabelës shohim vlera shumë të larta duke shkaktuar kështu një deficit tregtar të tregut të brendshëm në Kosovë ku shohim se me prodhimimtarinë tonë nuk plotësojmë nevojat e konsumit të brendshëm, marrim shembull importin e farës së grurit ku shohim se janë importuar 10.324.ton ku cmimi për një tonë është 400€ dhe vlera në të ardhura për farat e grurit të importuara janë gjithsej 4.129.760€, ku është një vlerë mjaftë e lartë duke ditur potencialet gjenetike të tokës në Kosovë.

2.8 Tregtia me vendet e BE-së

Eksporti i produkteve bujqësore drejt vendeve të BE-së është rritur në vazhdimësi, ku nga vlera 10.2 mil. €, që ishte në vitin 2014 ka vazhduar me rritje deri në vitin 2019, në të cilin vit u arrit vlera e eksportit prej 21.5 mil. €, që është vlera më e lartë e eksportit në vendet e BE-së B. Hercegovina 4% Mali i Zi 4% Maqedonia 22% Serbia 16% Shqipëria 54% B. Hercegovina 2% Mali i Zi 5% Maqedonia 68% Moldavia 0.3% Serbia 1% Shqipëria 24% 115 brenda kësaj periudhe kohore. Në vitin 2019 ka pasur rritje të eksportit në vendet e BE-së për 3.1% për dallim nga viti 2018. Po ashtu edhe importi ka shënuar rritje duke u nisur nga viti 2014 dhe 2015, që ishin importuar mallra me vlerë rreth 249 mil. €, me vazhdim të rritjes së vlerës së importit edhe në vitet në vijim. Në vitin 2019, vlera e importit nga vendet e BE-së ishte 448,9 mil. € që gjithashtu ishte edhe vlera më e lartë e importit nga vendet BE-së (Ministria e Bujqësisë).

Tabela 4: Eksporti-Importi i produkteve bujqësore me vendet e BE-së:

Vitet	Eksporti në 000€	Importi në 000€	Bilanci tregtar000€	Mbulushmëria e Eksportit dhe importit(%)
2014	10.175	249.015	-238.840	4.1
2015	10.530	249.010	-238.480	4.2
2016	11.910	262.402	-250.492	4.5
2017	20.077	275.846	-255.769	7.3
2018	20.892	301.119	-280.226	6.9
2019	21.532	448.882	-427.350	4.8

Burimi: ASK, përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Në bazë të tabelës mundë të analizojmë se pjesëmarrja më e madhe e eksportit në vendet e BE-së në eksportin e përgjithshëm ishte në vitin 2017 dhe 2018 (32.7%) dhe vitin 2019 (32.9%), ndërsa pjesëmarrja më e vogël ishte në vitin 2015 (25.3%). Pjesëmarrja më e lartë e importit nga vendet e BE-së në importin e përgjithshëm ka qenë në vitin 2019 (59.1%), ndërsa ajo më e ulët ishte në vitin 2015 (39.3%). Sa i përket importit, pjesëmarrja më e lartë e importit nga vendet e BE-së në importin e përgjithshëm të produkteve bujqësore për kapitujt 01-24 ka qenë në vitin 2018 (42.3%), ndërsa ajo më e ulët ishte në vitin 2015 (39.3%), kurse në vitin 2019 kishte pjesëmarrje 59.1%.

2.9 Nocioni i tregut

Tregu definohet në mënyra të ndryshme por mundë të themi me pak fjalë se tregu është një vend, hapësirë, ku përmes ofertës dhe kërkesës bëhet këmbimi i produkteve dhe i shërbimeve me qmim i cili formohet si një qmim tregu. Këmbimi është një proces me të cilin produktet e prodhuara kalojnë prej një pronari te pronari tjetër. Prodhimi bujqësor (apo prodhimi në ferma) dhe agrobiznesi shpeshë prezantohen si një tërsi. Në vitet e fundit, ne vendet ekonomikisht të forta si SHBA-të, p.sh. numri i fermave ka rënë dhe nga ky shkak mendohet se ka rënë industria e bujqësisë. Në 20 vitet e fundit produkti bujqësor është rritur për tre herë më shpejtë se prodhimi në industri (i matur për orë pune). Sot, një orë pune në fermë prodhon 16 herë më shumë ushqim dhe fije se para 60 viteve. Sot, një fermer ofron mesatarisht ushqim dhe fije për 150 persona, kurse në vitin 1955 ofron vëtëm sa për 20 persona, ky është efikasiteti i prodhimit bujqësor. Rritja e efijencës në prodhimin bujqësor mundëson që fuqia punëtore të merret me punë të cilat do të rrisin idustrializimin, bën që ekonomia të jetë më e shëndoshë apo të ketë standard më të lartë të jetës. Produkti që del nga ferma, përderisa të arrijë në tryezën e konsumatorit kalon në disa hapa dhe në secilin hap të kaluar, këtij produkti i shtohet një vlerë. Dikur tregu ishte i pa zhvilluar dhe i lidhur për një vend të caktuar, ku edhe është bërë ekspozimi i mallit dhe blerja është kryer në prani të shitësit dhe blerësit. Si rezultat i zhvillimit të përgjithshëm shoqëror u zhvillua, u zgjera dhe u përsos edhe tregu. Kështu, tregu si një mekanizim i ndërlikuar ekonomik, lajmërohet, zhvillohet dhe merr forma të ndryshme, funksione dhe rol në shoqëri dhe në mardhëniet shoqërore. (Pllana, 2017).

Kapitulli III

3.0 Faktorët në tregun e farërave

3.1 Marketingu dhe shitjet

Marketingu i farës duhet të synojë të kënaqë kërkesën e fermerit për furnizim të besueshëm të një vargu varietetesh farëra të përmirësuara me cilësi të siguar me një çmim të pranueshëm. Marketingu i farës është procesi me të cilin vlerësohen farat dhe shërbimet shoqëruese dhe shkëmbyen. Kjo përfshin të gjitha ato aktivitete të përfshira në transferimin e farërave nga prodhuesit për përdoruesit e fundit (d.m.th. fermerët). Marketingu i farës është shumë më tepër sesa procesi fizik i shpërndarjes së farës dhe ofrimin e shërbimeve shoqëruese. Për të pasur sukses, kompanitë e farërave nuk duhet furnizoni vetëm farëra dhe shërbime të ngjashme; ata duhet të kuptojnë tregun dhe të plotësojnë plotësisht nevojat e klientëve të tyre. Marketingu i farës fillon me fermerët (duke kuptuar nevojat e tyre në terma të të lashtat, varietetet, madhësia e paketimit etj.) dhe përfundon me fermerët (duke kënaqur ato nevojat specifike). Brenda këtij qëllimi, prodhuesi ka tre funksione të gjera:

- Shkëmbim ose shitje (blerje dhe shitje)
- Furnizimi fizik (magazinimi dhe transporti)
- Lehtësimi hulumtimi i marketingut, planifikimi i prodhimit, përpunimi i farës, paketimi, marka, shitja dhe promovimi (nations, 2018).

Fermerët normalisht kërkojnë të blejnë farë me çmimin më të ulët të mundshëm. Megjithatë, një vendim i marrë në të tashmen varet nga pritjet e ardhshme në lidhje me për shembull, të ardhurat, çmimet e farës dhe disponueshmërinë e farës. Nëse fermerët presin mimi të bjerë, ata janë të prirur të shtyjnë blerjen ose të blejnë më pak të pranishëm, duke shpresuar të përfitojnë nga çmimet më të ulëta në të ardhmen. Në të kundërt, nëse ata presin që çmimi të rritet, ata mund të dëshirojnë të blejnë më shumë në stokun aktual përpara rritjes së çmimit.

Koncepti i marketingut ka tre aspekte kryesore:

- Tregu i synuar - treg që i jep kompanisë së farës kthimet më të mira të investimit. Studimi i tregut zakonisht përcakton tregun e synuar.
- Nevojat dhe kërkesat e tregut të synuar - preferencat ose nevojat e konsumatorit dhe kërkesat e fermerëve. Studimi i tregut konstaton nevojat dhe kërkesat e tregut të synuar. Ky informacion është thelbësor për të ndihmuar, kompania përcakton strategjitë e marketingut, vendos se cilat varietete do të shumëzohen dhe planifikoni prodhimin e farës. Si të dorëzohet vlera në tregun e synuar - mënyrat më të mira për të kënaqur tregun e synuar. Kompania e farës vendos se cilën strategji të marketingut do të miratojë dhe si të zbatohet koncepti i marketingut.

Sidoqoftë, për të integruar marketingun në industrinë e farërave dhe për të arritur rezultate të suksesshme në vendet në zhvillim nuk është e lehtë, sepse tregtimi i farërave është unik. Një jetë përfshihet produkti, një produkt që duhet të jetë ende i vlefshëm kur u shkon fermerëve mbjelljen. Për më tepër, në shumë raste fermerët tashmë posedojnë të njëjtin produkt, megjithëse në forma të ndryshme. Nuk është e mjaftueshme që fermerët të marrin farëra të korrave, varieteteve të duhura dhe cilësia; ata duhet ta preferojnë atë ndaj asaj që kanë në fermat e tyre. Procesi i marketingut duhet të përfshijë të gjitha aktivitetet dhe shërbimet e përfshira në lëvizjen e farërave cilësorë nga prodhuesit për përdoruesit përfundimtarë. Për marketing efektiv - veçanërisht në ndërmarrjet në shkallë të vogël - fara prodhuesi duhet të ketë njohuri dhe ekspertizë të mirë teknike në një seri aktivitetesh të ndërlidhura nga planifikimi i prodhimit, kultivimi i të korrave dhe korrja e farës, te mirëmbajtja e standardeve të cilësisë në terren dhe farë, pastrimi dhe paketimi i farës, transporti dhe magazinimit, deri në shpërndarje, promovim dhe shitje (nations, 2018).

3.2 Lidhja midis furnitorëve dhe blerësve të farërave

Siç u tha, zinxhirët e vlerës së farës dhe mallrave janë afër në sistemet lokale, informale, të farës së fermerëve. Ofruesit dhe përdoruesit e farës janë shpesh të njëjtë ose janë afër njëri-tjetrit. Në sistemin zyrtar, distanca midis prodhuesve të specializuar të farërave dhe shitësve / shpërndarësve të farës nga njëra anë, dhe nga ana tjetër, blerësit dhe përdoruesit e farës (fermerët) janë më të mëdha se në sistemin informal të farës. Në praktikë, shpesh vërehet se lidhja midis furnizuesit të farës dhe blerësit të farës nuk është, ose nuk përcaktohet lehtë. Edhe pse për shumicën e të korrave kanë shumë varietete me performancë të mire, farat e cilësisë së mirë shpeshherë janë ende në mungesë, apo edhe është problem tjetër që farat e caktuara nuk janë të përshtatura - zonat e prodhimit ku farat janë të nevojshme. Për shumë, nëse jo shumicën e të korrave, fermerët ende mbështeten në sistemet informale, lokale të farës së fermerëve. Farat e cilësisë së mire konsiderohen kur produkti përfundimtar i zinxhirit të vlerës së farës dhe pikënisja e zinxhirit të vlerës së mallit. Zinxhirët zyrtarë të vlerës së farës dhe zinxhirët e vlerës së mallrave janë shumë të lidhur: kur një vlerë e farës zinxhiri përfundon me shitjen e farërave fermerëve, blerja dhe përdorimi i farërave është fillimi i një zinxhiri i vlerës së mallit. Si blerës dhe përdorues të farës, fermerët janë "konsumatorët e farës" në fund të vitit zinxhiri i vlerës së farës. Si prodhues, ata janë në fillim të zinxhirit të vlerës së mallit. Përpjekjet për zhvillimin e sektorit të farës dhe zinxhirit të vlerës shpesh nuk janë mjaftueshëm të ndërlidhura. Vlera e farës zhvillimi përqendrohet në zhvillimin e përmirësuar varieteteve dhe prodhimin e çertifikuar ose të deklaruar të cilësisë farërat, duke shpresuar që fermerët e mallrave të blejnë / përdorin cilësi fara. Zhvillimi i zinxhirit të vlerës përqendrohet te konsumatori, kërkesa dhe kërkesa e tregut, transaksionet dhe vlera krijimi dhe fermerët që prodhojnë për treg, duke supozuar se sistemi i farës përfiton fara cilësore (University). Është shumë e rëndësishme cilësia dhe kualiteti i farës duke ditur se prodhimet dhe rendimetet bujqësore janë të varura nga cilësia e farës sepse kur kemi farë cilësore do të kemi prodhime me cilësi të nivelit më të lartë dhe rendimete të kënaqëshme dhe të pritura, pra këto janë të ndërlidhura direkt në tregun e farërave sepse kur i plotojmë këta dy faktorë si prodhimi cilësor me rendiment të lartë ather tregu i farërave është më i pasur dhe rritet konkurenca e lirë e tregut duke ofruar cmim të konkurrencës së lirë dhe duke plotësuar kërkesat dhe nevojat e konsumatorëve.

3.3 Sistemet informale të farërave

Në sistemet lokale, informale, të farërave të fermerëve, zinxhirët e vlerës së farës dhe mallit janë afër. Kokrra (për konsum) dhe farërat (për mbjellje) nuk diferencohen ose vështirë se diferencohen. Fermerët mbajnë një pjesë të korrjeve për të shërbyer si farë për mbjelljen e sezonit tjetër të rritjes (farë e kursyer nga fermeri), dhe ndajeni atë me të afërmit, miqtë dhe të tjerët në komunitet përmes shkëmbimit, shkëmbimit, dhuratave dhe shitjeve në tregjet lokale.

Në sistemet informale, fermerët mund të zgjedhin specifikisht disa bimë, drithëra ose materiale mbjellëse për farë, por kjo selection përzgjedhje pozitive 'në përgjithësi nuk është bërë. Edhe pse lokale varietetet (racat e tokës) dhe farat lokale janë përgjithësisht të përshtatura për agro-ekologjike lokale kushtet dhe nuk janë domosdoshmërisht të një cilësie të dobët, vërehet se varietete të lëshuara zyrtarisht dhe farat e prodhuara në mënyrë profesionale mund të përmirësojnë ndjeshëm prodhimin. Sistemet normale sigurojnë deri tani pjesën më të madhe të farërave dhe materialeve mbjellës. Për shumicën të korrat, fermerët nuk e perceptojnë farën si një produkt të veçantë për të cilin paguani. Kjo e pengon birësimin të farërave cilësorë dhe tranzicionit drejt përdorimit të farërave cilësorë. Sistemet zyrtare të farës karakterizohen nga specializimi dhe kontrolli i cilësisë. Dhe fara perceptohet si një produkt i veçantë (tregtar). Zhvillimi i varieteteve të përmirësuara është punë e specializuar, të cilët mund të punojnë me fermerë për zgjedhjen e varietetit pjesëmarrës. Shumëzimi i varieteteve të regjistruara, lëshuara, dhe prodhimi i çertifikuar ose i cilësisë farërat e deklaruara janë gjithashtu punë e specialistëve: fermerë farërash, grupe prodhuesish farërash, lokale dhe ndërmarrjet ndërkombëtare të farës. Agjencitë e specializuara zakonisht kontrollojnë zhvillimin e varietetit procesin, praktikat e shumëzimit të farës dhe cilësia e farës. Në praktikën aktuale, sistemet informale dhe ato zyrtare të farës nuk janë të ndara. Shpesh, fermerët i posedojnë farat që i kan kultivuar vetë nga korrja e mëparshme, shkëmbimi i farërave me fqinjët ose mundë të blejnë në tregjet lokale, nga ndërmarrjet e farërave, për shembull farërat e perimeve dhe farat e misrit hibrid. Sistemet lokale të farërave të fermerëve janë shumë të rëndësishme për shpërndarjen e shpejtë të varietete të reja të vlerësuara, të cilat, pas futjes dhe pranimit, mund të kursehen nga fermerët, shkëmbyer dhe / ose shitur në vend (University).

3.4 Tregu i farërave

Fara cilësore është faktori më i rëndësishëm për rritjen e prodhimit të kulturave bujqësore. Në mënyrë që të arrihet rritja e produktiviteve, farëra me cilësi të lartë nevojiten për rezultate maksimale dhe kthime të mira për fermerët. Për të ushqyer popullatën botërore që po rritet nga 7.32 miliardë në 2015 në 9.3 miliardë njerëz në 2050, bujqësia do të luajë një rol themelor duke dyfishuar prodhimin për të përmbushur kërkesën në rritje të botës për ushqim, ushqim dhe fibra, përmes prodhimit në rritje që do të vijë nga rritjet e rendimenteve. Tregu global i farërave ishte me vlerë rreth 47 miliardë dollarë në 2012, me 9.9 miliardë dollarë nga ajo gjithsej që tregtoheshin ndërkombëtarisht (USAID, 2015). Fara cilësore është faktori më i rëndësishëm për rritjen e prodhimit të kulturave bujqësore. Në mënyrë që të arrihet rritja e produktiviteve, farëra me cilësi të lartë nevojiten për rezultate maksimale dhe kthime të mira për fermerët.

Për të forcuar sektorin e farës, është e rëndësishme që prodhuesit e farërave dhe kompanitë t'i përmbahen politikave që garantojnë standardet e cilësisë dhe karakteristikat e duhura rregullatore. Kështu, një numër organizatash, konventash dhe traktatesh lokale, kombëtare dhe ndërkombëtare merren me rregullimin e tregtisë së farërave, duke filluar nga prodhimi deri te shpërndarja e farërave cilësorë tek prodhuesit.

Në vitet e fundit, shumë vende, donatorë dhe organizata ndërkombëtare kanë inkurajuar privatizimin e sektorit të farës për të rritur investimet dhe për të promovuar përdorimin e farërave cilësorë të varieteteve të përmirësuara. Sidoqoftë, në funksion të interesit të vogël të ndërmarrjeve të farës së mesme dhe të madhe për trajtimin e farërave të vëllimit të lartë dhe kulturave me vlerë të ulët për shkak të marzhit të ulët të fitimit, ka nevojë për krijimin e ndërmarrjeve efektive dhe efikase të farërave të vogla me investime më të ulëta kapitale dhe shpenzime të përgjithshme të ulta si një kompliment të ndërmarrjeve të farërave në shkallë të gjerë në tregtimin e farërave të këtyre kulturave ushqimore kryesore. Këto ndërmarrje, shpesh të përbëra nga organizata të fermerëve, që punojnë në kontakt të ngushtë me fermerë të vegjël / bashkësi fermerësh dhe janë në gjendje të shpërndajnë farëra cilësorë të varieteteve të përmirësuara dhe lokale të prodhimeve kryesore ushqimore në mënyrë efektive dhe efikase. Ato janë jetike në lidhjen e sektorëve zyrtarë dhe informalë të farës. Për të realizuar këto objektiva, vendet kanë miratuar ose shpallur ligje për farën që përcaktojnë aktivitetet e lojtarëve të sistemit të farës në vendet e tyre. Janë bërë dhe vazhdojnë të bëhen përpjekje të konsiderueshme për të harmonizuar ligjet kombëtare të rregullave.

dhe rregulloret e tregtisë së farërave në harmoni me rregulloret ndërkombëtare për farërat për të shmangur abuzimet. (USAID, 2015).

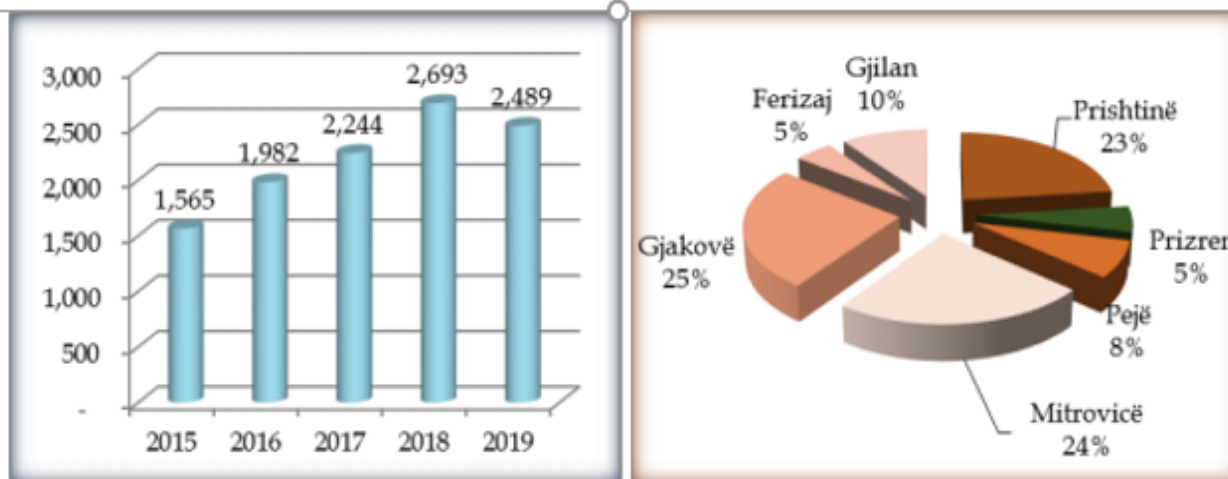
Industria e farës luan një rol gjithnjë e më jetësor në ndjekjen globale të zhvillimit të qëndrueshëm dhe mirëqenies së planetit dhe njerëzve të tij në një mënyrë të përgjegjshme për mjedisin. Roli tradicional i industrisë së farërave ishte si një nga kontribuesit kryesorë në prodhimin e qëndrueshëm të ushqimit. Tani industria është gjithashtu në ballë të zhvillimit të inovacioneve teknologjike dhe përdorimeve alternative për bimët si burime të rinovueshme të bio-energjisë, biomaterialeve dhe bimëve që do të sigurojnë ushqim dhe ushqim me vlera ushqyese të rritura dhe madje medicinale për njerëzit dhe kafshët. Industria është shumë konkurruese, duke siguruar një tregti globale efikase dhe të përgjegjshme të farës që u ofron fermerëve një furnizim të vazhdueshëm me varietete të reja me rendiment të lartë të përshtatshëm për kushte të ndryshme mjedisore dhe për prodhimin e të korrave dhe produkteve që do të vazhdojnë të plotësojnë kërkesat e ndryshueshme të konsumatorëve dhe shqetësimet e shoqëria civile në të gjithë globin.

Në shumë tregje në zhvillim, vlerësohet se tregtia zyrtare e farës përbën vetëm 10-20% të tregut të tyre të përgjithshëm, ndërsa 80-90% e mbetur furnizohet nga tregu jotregtar ose joformal (d.m.th. fermeri i kursyer farë). Tregu global për farë tregon akoma potencial të madh për futjen në të ardhmen të varieteteve të përmirësuara. Sidoqoftë, zbatimi i rregulloreve të forta të pronësisë intelektuale, veçanërisht në tregjet në zhvillim përreth globit, është i nevojshëm për futjen e gjerë të varieteteve të reja dhe të përmirësuara. (USAID, 2015).

3.5 Mbeshtetja me pagesa direkte e sektorit të perimeve

Duke ditur se kungulli hynë në grupin e perimeve për të arritur një sukses është e pashmangëshme përkrahja dhe subvencionimi nga shteti në mënyrë që të kemi progress dhe të arritura më të larta në këtë sektor. Në vitin 2019 vazhdoi subvencionimi i perimeve me nga 300 €/ha dhe janë subvencionuar 24 kultura perimore. Numri i aplikuesve u rrit për 9%, ndërsa ai i përfituesve për 10% duke rezultuar me rënie në përqindjen e fermerëve të refuzuar për 1.1 pikë përqindje (nga 3.4% sa ishte në vitin 2018 në 2.3% në vitin 2019) (Ministria e Bujqësisë). Në figurën në vijim janë paraqitur pagesat direkte dhe sipërfaqja e subvencionuar e sektorit të perimeve përfishirë këtu edhe kulturën e kungullit.

Figura 1: Pagesa direkte për perime 2015-2019, në 1000 € (majtas); Sipërfaqja e subvencionuar me perime sipas regjionit në %, 2019 (djathtas):

Burimi: Raporti vjetor i Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë (AZHB), përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Në bazë të figurës së mësipërme shohim se në aspektin e shpërndarjes regjionale pjesa më e madhe e mbështetjes (72%) ka qenë në tri regjione: Gjakovë, Mitrovicë dhe Prishtinë, ndërsa pjesa tjetër në regjione të tjera ku me sipërfaqe më të ulët të perimeve janë karakterizuar regjioni i Prizrenit dhe Ferizajit.

3.2 Percaktuesit e cmimit të farërave

Ndryshimet në të ardhurat e disponueshme. në përgjithësi, sa më shumë të ardhura duhet të shpenzojnë fermerët, aq më e madhe është aftësia e tyre për të blerë inpute të tilla si farërat. Megjithatë, të ardhurat mund të ndikojnë në kërkesën në dy mënyra, në varësi të llojit të mallrave: normale ose inferiore. Malli normal (p.sh. farë e certifikuar) janë mallra për të cilat kërkesa e fermerëve rritet kur të ardhurat rritet dhe ulet kur të ardhurat bien. Përkundrazi, mallrat inferiore (p.sh. farë jo e certifikuar) janë mallra për të cilat kërkesa bie kur të ardhurat rriten. Prandaj, kur të ardhurat rriten, kurba e kërkesës për mallra normal zhvendoset nga jashtë në të djathtë pasi kërkohet më shumë me të gjitha çmimet, ndërsa kurba e kërkesës për mallrat inferior zhvendoset nga e majta pasi kërkohet më pak. Ndryshimet në çmimin e mallrave të lidhur me kërkesat për një artikull bazohet në çmimet e paguara për artikujt e tjerë të lidhur të blerë nga fermerët, dhe varet nëse këto janë zëvendësues ose plotësues. Zëvendësuesit janë mallra që mund të shërbejnë si zëvendësime (p.sh. të ujitura ,varietetet e grurit X dhe Y me attribute të ngjashme). Një ndryshim në çmimin e një varieteti zëvendësues i shtyn fermerët të modifikojnë përzierjen e varieteteve që mundën blerja Kur çmimi i një zëvendësuesi (X) rritet, kërkesa për tjetër (Y) rritet sepse rritja e çmimit të X motivon fermerët për të blerë më shumë Y dhe më pak X. Zëvendësuesit e përsosur janë produkte identikë (p.sh. varietete krejtësisht identike të grurit të ujitur). Fermerët normalisht kërkojnë të blejnë farë me çmimin më të ulët të mundshëm. Megjithatë, një vendim i marrë në të tashmen varet nga pritjet e ardhshme në lidhje për shembull, të ardhurat, çmimet e farës dhe disponueshmërinë e farës. Nëse fermerët presin çmimi të bjerë, ata janë të prirur të shtyjnë blerjen ose të blejnë më pak të pranishëm, duke shpresuar të përfitojnë nga çmimet më të ulëta në të ardhmen. Në të kundërt, nëse ata presin që çmimi të rritet, ata mund të dëshirojnë të blejnë më shumë në stokun aktual përpara rritjes së çmimit (nations, 2018).

3.3 Ekuilibri i tregut të farërave dhe çmimi

Kur bëhet një shkëmbim i farës, çmimi i rënë dakord quhet një çmim ekuilibri. Ekuilibri i tregut është kushti që ekziston kur sasia e farës së furnizuar dhe sasia e kërkuar janë të barabartë. Në ekuilibër, nuk ka tendencë që çmimi i tregut të ndryshojë. Vetëm në ekuilibër sasia e furnizuar kërkon sasi të barabartë. Çmimi i ekuilibrit ndryshon kur kërkesa ose oferta zhvendoset. Dy forcat që kontribuojnë në madhësinë e një ndryshimi të çmimit janë shuma e ndërrimit dhe elasticitetin e kërkesës ose ofertës. Nëse çmimi i farës së një varieteti ekzistues rritet, fermerët mund të vendosin të përdorin farën e tyre kur është e mundur sesa ta zëvendësoni atë me farën e cilësisë së re. Aspektet teknike të farës prodhimi (përfshirë kërkesat e punës) kontribuojnë në çmimin e farës dhe si pasojë e kërkesës së saj nga fermerët. Kostoja e farës si pjesë e të ardhurave të fermerëve është në rastin kur sa më e lartë të jetë përqindja e të ardhurave të fermerëve të llogaritur nga kostoja e farës, aq më e madhe është elasticiteti fermerët kujdesen për blerjen e farës sipas çmimit. Pritjet e fermerëve për çmimet e farës në të ardhmen: Nëse fermerët besojnë se çmimi i farës do të rritet në të ardhmen, ka më shumë të ngjarë të blejnë farë në e tashmja dhe anasjelltas. Kështu, mund të themi se për çdo pikë përqindjeje çmimi i farës së grurit rritet, sasia e farës së grurit të blerë zvogëlohet me gjysmë a pikë përqindjeje. Elasticiteti i çmimit është zakonisht negativ duke ndjekur ligjin e kërkesës; si çmim rritet sasia e kërkuar zvogëlohet. Ndërsa çmimi i farës së grurit rritet, sasia e farës së grurit të kërkuar do të ulet, çdo ndryshim shumë i vogël në çmim rezulton në një shumë të madhe ndryshimi i kërkesës. Shumica e produkteve në këtë kategori janë mallra të pastra: nuk ka markë dhe nuk ka diferencim të produkteve, dhe klientët nuk kanë asnjë bashkëngjitje domethënëse ndaj produktit. Bërësit e politikave zakonisht e pranojnë këtë qasje për të parashikuar kërkesën ose kërkesën për farë cilësore të kulturave të ndryshme, pasi zona nën kultivim është lehtësisht të parashikuara dhe normat e rekomanduara të farës janë në dispozicion. Është thelbësore jo vetëm të kesh farë cilësore me attribute të jashtëzakonshme në dispozicion, por gjithashtu të kesh një strategji efektive promovuese për të krijuar vetëdije midis fermerëve dhe për të arritur adoptim dhe përhapje më të gjerë.

3.4 Menaxhimi i shpërndarjes së fares

Marketingu përfshin shpërndarjen: procesi i bërjes së farës fizikisht në dispozicion të fermerëve në kombinim me shërbimet përkatëse mbështetëse. Shpërndarja përfshin lëvizjen e farës së paketuar nga depoja (aty ku ka qenë) të mbajtura që nga përpunimi) në vendet e fermerëve. Disa subjekte kryejnë shpërndarja e farës, për shembull, parakushtet e sektorit publik, OJQ-të, kooperativat dhe ndërmarrjet e sektorit privat. Rruga që fara ndjek për të arritur te fermeri është kanali i shpërndarjes, që përfshin disa faza të transaksioni. Shpërndarja procesi mund të përfshijë një hap të vetëm (f), nëse shitjet bëhen direkt te fermerët, ose një seri hapash (b, c dhe d), nëse ndërmjetës (p.sh. tregtarët me shumicë dhe shitësit me pakicë) janë të përfshirë. Zgjedhja e modelit të shpërndarjes ndikohet nga faktorët e mëposhtëm:

- kostot;
- ndërmjetësuesit;
- lloji i farës;
- natyra e konkursit; dhe
- nevojat e fermerëve.

Shpërndarja direkte mund të jetë problematike për farën me vëllim të lartë, me vlerë të ulët të të korrave në terren, por mund të jetë një mundësi e vlefshme për vëllim të ulët dhe marzh të lartë fara perimesh. Furnizuesit që veprojnë në shpërndarjen e drejtpërdrejtë të farës shpesh kanë një ndarje e specializuar e shitjeve me dyqane qendrore dhe një rrjet pikash furnizimi

që kanë të bëjnë drejtpërdrejt me fermerët. Ky sistem ka avantazhin e drejtpërdrejtë kontaktoni me fermerin në drejtim të ofrimit të shërbimeve dhe kontrollit, por është të shtrenjta, veçanërisht përse i përket kostove fikse dhe stafit dhe kostove të transportit. Parastatalet e sektorit publik ose organizata të tjera të mëdha me fuqi monopole normalisht mund të ndërmarrë shpërndarje të drejtpërdrejtë të farës.

Në secilën fazë në kanalin e shpërndarjes, fara ndryshon në vlerë dhe ndonjëherë në formë. Një kuptim i duhur i këtij kanali është i nevojshëm për t'u përcaktuar çmimi i farës. Fara e papërpunuar e marrë nga prodhuesit e kontratave përpunohet dhe ruhet nga kompania e farërave. Aty ku

ndërmjetësit janë aktivë në procesi i marketingut, fara e përpunuar largohet nga dyqani i kompanisë dhe shkon tek shitësi me shumicë, i cili ia kalon shitësit me pakicë. Me pakicë më në fund shet farën te fermeri, i cili e përdor atë për mbjellje. Transaksioni i farës përfundon në këtë pikë, megjithëse fermerët mund të mbajnë farën nga korret e mëpasshme dhe ta shkëmbejnë këtë ndërmjet tyre, si dhe të shesin grurë te konsumatorët përfundimtarë. Shpërndarja ka të bëjë me "vendin" në përzierjen e marketingut procesi i lëvizjes dhe vënia e farës së duhur në dispozicion të fermerit në sasinë e duhur, në kohën e duhur, në vendin e duhur, në gjendjen e duhur dhe me çmimin e duhur. Modeli i shpërndarjes varet nga fakti nëse shitjet bëhen direkt te fermerët, ose përmes tregtarëve me shumicë të ndërmjetme dhe shitësit me pakicë.

- Fara e duhur - fara e paketuar e të korrave dhe varieteti i dëshiruar nga fermeri.

- Sasia e duhur - sasia e farës e kërkuar nga fermeri në lidhje me

sipërfaqja që do të kultivohet, duke marrë parasysh edhe madhësinë e duhur të paketimit.

- Koha e duhur - në kohën e mbjelljes (duke shmangur dorëzimin vonë), duke marrë parasysh që nevoja për farë është e lidhur sezonalisht.

- Vendi i duhur - brenda zonës së lëvizjes së fermerit, duke marrë parasysh kostot e transportit.

3.5 Shtrembërimet ne tregun e farërave

Në shumë vende në zhvillim, qeveritë dhe agjencitë e zhvillimit, përfshirë OJQ-të, ndërhyjnë në tregun e farërave. Kjo mund të çojë në dështim të tregut, i cili është ekonomikisht i padëshirueshëm. Konvencionalisht, dështimi i tregut ndodh kur kushtet ekonomike janë të tilla që një treg nuk mund të arrijë ofertën dhe ekuilibrin e kërkesës në treg. Faktorët që mund të shtrembërojnë farën private tregu përfshin sa vijon:

Subvencionet. Në disa vende, organizatat para-qeveritare mund të marrin vazhdimisht subvencione të fshehta dhe mbështetje publike, duke u mundësuar atyre që të shpërndajnë farëra falas ose të lirë, duke krijuar kështu shtrembërimet e tregut. Organizata të tilla kanë një avantazh në treg: sektori privat nuk mund të konkurrojë në një fushë të barabartë loje. Subvencionet - qoftë direkte apo indirekte - mund të parandalojnë shfaqjen e ndërmarrjeve të reja private të farës.

Farat e rreme. Programet e papërshtatshme të subvencionit mund të çojnë në konkurrencë të padrejtë midis furnitorëve të farës, duke hapur rrugën për shfaqjen e tregtarëve të palicencuar të farës dhe shpërndarjen e farës së rreme me cilësi të dobët të fermerët me çmime të ulëta. Fermerët mund ta shikojnë këtë shtrembërim të tregut si një përfitojnë, pasi ata janë në gjendje të blejnë "farë cilësore" nga shitësit e paligjshëm të farës në një pjesë të kostos me pakicë, megjithëse origjinaliteti dhe cilësia e blerjes nuk mund të verifikohen dhe nuk ka asnjë informacion teknik të rëndësishëm për farën.

Shpërndarja e farës emergjente. Qeveria dhe agjencitë e tjera janë blerës dhe shpërndarës të rëndësishëm të farës në disa vende. Kjo mund të përfshijë porosi të mëdha për farëra, potencialisht nga furnitorë privatë. Nuk është, megjithatë, disavantazh që kërkesat për sasi mund të jenë jokonsistente ose të paparashikueshme, sepse kërkesa shpesh drejtohet nga lehtësimi i fatkeqësive ose konsideratat politike. Ku shpërndarja e farës emergjente bëhet një pjesë e themeluar të programeve qeveritare ose të donatorëve, fermerët mund të bëhen të varur nga këto burime falas të farës dhe nuk janë të motivuara për të blerë (nations, 2018).

3.6 Hulumtimi i tregut dhe analiza e situates

Studimi i tregut merr dhe analizon informacion sasior dhe cilësor në lidhje me tregun e farës së synuar (d.m.th. tregu që blen llojin e farës biznesi do të shesë) dhe faktorët kryesorë që ndikojnë në vendimet e blerjes së klientëve. Analiza e situatës merr parasysh faktorët e jashtëm dhe të brendshëm që potencialisht ndikojnë në strategjinë e marketingut të biznesit të farës, është thelbësore të fitohet një kuptim i mjedisit të jashtëm në të cilin operon biznesi, në mënyrë që menaxhmenti të zbulojë kërcënimet dhe mundësitë që lidhen me biznesin e farës. Një analizë e "STEEPLE" ndihmon në identifikimin, mundësitë dhe kërcënimet kryesore në tregun e farës duke ekzaminuar lloje të ndryshme të faktoreve si p.sh. faktore shoqërorë ku e marrim një shembull, faktor shoqërorë - p.sh. ndryshimi i qëndrimeve dhe mënyrave të jetesës së fermerëve, migrimi i të rinjve, dhe shfaqjen e ndërmarrjeve të grave. Gjithashtu e rëndësishme të kuptohet biznesi i brendshëm i vetë farës fuqitë dhe dobësitë. Një analizë "SĒOT" kombinon të jashtëm dhe analiza e brendshme për të përmbledhur pikat e forta, të dobëta, mundësitë dhe kërcënimet me të cilat përballen (Scientiae).

Mundësitë (e jashtëm) - kushtet në industri ose komunitet që biznesi mund të përdorë për të përmirësuar pozicionin e tij. Kërkoni mundësi që luajnë me pikat e forta të biznesit. Kontrolloni pse biznesi ekziston dhe lulëzon dhe reflektoni mbi potencialin e biznesit nëse është zbaton strategjitë e saj të marketingut në mënyrë efektive.

Kërcënimet (e jashtëm) - kushtet në industri ose komunitet që mund të ndodhin minojnë suksesin e operacionit të biznesit. Vendosni se si të merreni me kërcënime ndaj biznesit dhe kapërcimin e dobësive të rëndësishme. Të tjera faktorët mund të jenë përtej kontrollit të menaxhimit, duke e vendosur biznesin në rrezik dhe duke çuar në përkeqësimin e të ardhurave ose fitimeve (p.sh. i ashpër konkurrenca, rritja e çmimeve nga furnitorët, rëniet ekonomike ose ndërrimet në sjelljen e konsumatorit) (nations, 2018).

Pra, duhet të marrim parasysh disa nga këta faktorë që i përmendëm më lartë në mënyrë që të kemi efektivitet në faktorët që ndikojnë në hulumtimin e tregut dhe analizës së situatës, elemente këto të cilat janë bazë për të pasur rezultate pozitive në treg, sepse duke ditur se çka kërkohet do të kemi potencial më të madh për shitje dhe funksionim të mirëfillët në treg.

3.7 Origjina dhe prodhimi i farerave te kungullit

Kungulli është i njohur për gati 10,000 vjet. Ato mund të përdoren për qëllime të shumëfishta, ato janë të përshtatshme për konsum njerëzor dhe kafshësh, vlerat e tyre ushqyese dhe dietike janë të larta - të gjitha këto japin popullaritetin e tyre të gjerë. Dobia e kungullit u vlerësua në të gjitha moshat dhe në përputhje me rrethanat ajo u konsiderua e rëndësishme jo vetëm si një kulturë ushqimore. Sot fara e kungullit të lëvzohuar është bërë e njohur gjerësisht si një medicinale dhe funksionale që ruan shëndetin kulturë ushqimore. Më shumë se 800 lloje të kungujve dioikë prodhohen për njeriun dhe ushqimi i kafshëve, por në disa zona llojet me jetëgjatësi përdoren gjithashtu si pjata. Origjinale shtëpia e kungullit është Amerika e Mesme dhe e Jugut. Në Inka shumë të zhvilluara, Maya dhe Aztek kulturat, përveç misrit dhe fasules, kungulli ishte në të njëjtën mënyrë një ushqim kryesor (Lapis).

Llojet e para të farërave kungujve arritën në Evropë, kryesisht në rajonin e Mesdheut jo shumë kohë më vonë zbulimi i kontinentit amerikan. Në Azi, përveç përdorimit të saj për qëllime ushqyese, ajo fitoi rëndësia si një bimë medicinale. Nga XVI. Shekulli, kungulli mund të gjendej në secilin dhe çdo port detar. Në seritë ndërkombëtare të të dhënave statistikore shfaqen kategoritë e farërave dhe farërave të vajit, kështu që fara e kungullit të vajit nuk mund të gjendet në statistika përmbledhëse, përmbledhëse, kryesisht në eksport / të dhënat e importit. Problemi tjetër me mbledhjen e të dhënave ndërkombëtare është se vendet e caktuara klasifikojnë fara e kungullit të vajit ndryshe, duke i bërë të dhënat të vështira për t'u ndjekur, krahasuar dhe përmbledhur. Në vitin 2004, u bë një raport në SHBA për prodhimin e kungujve në Austri (Stiria), i vlerësuar si baza kryesore e prodhimit tradicional të kungullit (Lapis).

3.8 Perberja e farërave të kungullit

Përbërësit kimikë të gjetur në kungull promovojnë rigjenerimi i qelizave të dëmtuara të pankreasit, duke rezultuar në nivelet e rritura të insulinës në qarkullimin e gjakut. Sipas një hulumtimi, ekstrakti i kungullit mund të jetë një produkt shumë i mirë për njerëzit prediabetikë, duke zvogëluar ose eliminuar nevojën për të injeksione të insulinës për disa diabetikë të tipit 1. Fara kungulli kanë shumë elemente shëndetësore, të cilat përfshijnë proteina, zink, dhe vitamina të tjera, madje thuhet se janë në gjendje të ulin kolesterolin. Një gram proteinë e farës së kungullit përmban sa më shumë triptofani si një gotë e plotë qumësht. Farat e kungullit janë një e mirë burimi i magnezit, manganit, fosforit dhe fitosterole . Vaji i farave të kungullit është vaj i trashë, i gjelbër-kuq që prodhohet nga farat e kungullit të pjekur. Kur përdoret për gatim ose si një salcë sallatë, vaj fara kungulli është e përzier në përgjithësi me të tjera vajra për shkak të aromës së saj të fortë. Përdoret në gatim dhe është shpesh shtohet pak në kuzhinën tradicionale lokale në kungull supë dhe sallatë me patate, madje edhe në akullore me vanilje në Evropë. Duke qenë se besohet prej kohësh të jetë një ilaç popullor për problemet e prostatës, është pretenduar të luftojë hiperplazinë beninje të prostatës.

Vaji i farave të kungullit përmban acide yndyrore që ndihmojnë në mirëmbajtjen enët e gjakut dhe nervat e shëndetshëm, dhe janë të ngarkuara me acide yndyrore thelbësore që ndihmojnë në mirëmbajtjen e enëve të gjakut të shëndetshëm, nervat dhe indet . Përmbajtja e vajit në farën e kungullit përcaktoi rreth 45% në baza e peshës së thatë. Kjo mund të rezultojë në kosto më të ulëta të funksionimit në krahasim me disa farëra të tjerë vaji, për shembull fasule soje (20%) dhe farë pambuku (14%). Një nga kulturat e mundshme alternative të vajit është farë kungulli . Përveç kësaj, studimet përcaktohen në vetitë fiziko-kimike dhe antioksiduese, lipoksigjenaza aktiviteti frenues, karotenoidet e vajit të farës së kungullit, kohët e fundit (BIOMEDICAL).

3.9 Shkalla e Prodhimit Botëror të Farave të Kungullit

Ka qenë e vështirë të vendoset shkalla e shkallës së prodhimit në terren të kultivarëve të kungullit që janë rritur posaçërisht për korrjen e farës së ngrënshme. Pjesërisht kjo është për shkak të statistikave; fara e kungullit është shpesh kategorizohet si 'farë e përgjithshme' ose 'farë vaji' në të dhënat e importit dhe eksportit. Prandaj, tregtia e farës së kungullit dhe të dhënat e përdorimit shpesh humbasin në statistikat më të gjera. Një faktor tjetër është se fara e kungullit në dispozicion në vendi i tregut shpesh është një nënprodukt i prodhimit të mishit të kungullit. Pra, edhe një herë prodhimi i farës të dhënat mund të humbasin në një kategori më të gjerë të perimeve. Prandaj, spekulimet për madhësinë e botës industria ka qenë e vështirë në kontekstin e studimit actual. Prodhimi i kungullit të vajit kategorizohet më shkurt në disa vende. Kjo ndoshta sepse kultivarët shpesh kanë një përdorim përfundimtar shumë specifik që prodhuesit dhe tregtarët përpiqen të shesin si një produkt unik. Rajoni i Styria-s në Austri është zona origjinale e prodhimit të farës së kungullit pa lëvore dhe ka qenë një prodhues afatgjatë i vajit të farës së kungullit. Departamenti i Bujqësisë i Shteteve të Bashkuara përgatiti një raport mbi industrinë austriake 'kunguj vaji' në 2004. Ata raportuan se zona ishte mbjellë në kungull vaji 'në Austri u rrit nga 10,376 hektarë në 2000 në 15,450 hektarë në 2003 Kjo barazohet me prodhimin e naftës prej 1.5 milion litra (GAIN 2004). Në Slloveninë, e cila ishte më parë pjesë e rajonit të Styria nën rreshtimet e mëparshme të kufirit, 'kungull vaji' prodhimi është zakonisht mbi 2500 hektarë në vit. Vendet e tjera që kanë pasur një traditë të vajit të prodhuar nga farat e kungullit pa lëvore janë Hungaria, , Rumania dhe Ukraina (Einkler 2000). Jariene etj. (2007) vuri në dukje se 'vaj prodhimi i kungullit po zgjerohet në Hungari, Ukrainën e Jugut dhe Çekosllovakia. Anekdotale provat mbështesin një pohim se sasi të konsiderueshme të farës së kungullit pa lëvore burojnë nga vende të tilla si Kina, Rusia dhe Turqia, por përsëri ka qenë e vështirë të përcaktohet shkalla e këto industri. Puna provuese e raportuar në artikujt e vlerësimit kolegial gjithashtu vërteton pump kunguj vaji 'pa lëvore kultivarët që rriten në vende të tilla si Lituania, Polonia dhe Gjermania, por përsëri asnjë shkallë nuk mund të jetë të vendosur. Në Shtetet e Bashkuara vetëm prodhimi i kufizuar ndodh sepse nuk ka një treg të madh për të vaj fara kungulli.

3.9.1 Aspektet e rendimentit të farës së kungullit

Në situatat kur kungujt rriten posaçërisht për prodhimin e farës, maksimizohen rendimenti do të jetë kritik për qëndrueshmërinë e industrisë. Në përmbledhjen e botuar diskutoi tre masa të dobishme që mund të përdoren për vlerësimin e efikasitetit të prodhimit të farës si në pjalmim të hapur ashtu dhe kultivarët hibridë. Këto ishin një indeks i farës, një indeks i rendimentit të farës dhe një indeks i efikasitetit të farës. Fara indeksi është pesha e thatë e farës pjesëtuar me peshën totale të thatë të frutave ndërsa indeksi i rendimentit të farës është një farë e thatë pesha për kilogram të peshës së frutave të freskëta. Indeksi i farës dhe indeksi i rendimentit të farës kanë qenë përdoret për disa kohë por propozoi një masë të tretë indeksin e efikasitetit të farës. Ky është një raport të përmbajtjes së energjisë së farës në përmbajtjen totale të energjisë së frutave. Prodhimi ekonomik i farës së kungullit të ngrënshëm do të lidhej me një çmim të rendimentit. Fara e kungullit ruhet mirë dhe është lehtësisht e transportueshme, kështu që presioni i importit do të jetë domethënëse dhe të vazhdueshme. Në mënyrë të pashmangshme prodhuesit australianë do ta kishin të vështirë të konkurronin për çmimin me tregjet ndërkombëtare. Një industri e mundshme Australiane e prodhimit të farës së kungullit do të varet nga efikasitetet në terren përmes përsosmërisë agronomike, mekanizimit dhe kërkesës për një produkt vendor prodhuar me protokolle transparente të sigurimit të cilësisë. Rendimenti i farës së pritur nga kultivarët e rritur në zonat tradicionale të prodhimit të 'kungullit të vajit' të Evropa Qendrore varion nga 500–800 kg fara të thata / ha, por herë pas here është aq e lartë sa 1,200 kg / ha. Përafërsisht 2.5 kg farë të thatë kërkohen për të prodhuar një litër vaj. Kultivarët e kungullit përbëjnë vetëm 7 deri në 12 përqind të peshës totale të farës, ndërsa shtesa e farës së kultivarët e lëkundur të C. pepo dhe C. maxima përbëjnë të paktën 20 përqind të peshës totale të farës. Kultivarët e zhvilluar në programin e Universitetit të Neë Hampshire dhe të përdorura për prodhimin e farës kanë kryesisht kanë qenë lloje fare pa lëvore. Ata kanë një potencial më të lartë të rendimentit sesa austriaku pa lëvore (Consulting, November 2019).

3.9.2 Prodhimi organik i farës së kungullit

Prodhimi i farës së kungullit në Evropën Qendrore është i lidhur ngushtë me menaxhimin tradicional të të korrave dhe teknikat e përpunimit. Ka prova që një pjesë e farës së 'kungullit të vajit' të Evropës Qendrore prodhimi tregtohet si organik. Në zonat tradicionale të prodhimit prodhohet fara e 'kungullit të vajit' pa u mbështetur në agjentët inorganikë të mbrojtjes së kulturave bujqësore ose produktet e plehrave shihet si një mjet marketing për të plotësuar përfitimet medicinale me reputacion të mallit. Ekziston një lëvizje e fortë në zonat tradicionale të prodhimit për të tregtuar farë organike kungulli. Bavec etj. Raportet organike mundë të themi se prodhimi fillon në mënyrë rutinore me pleh organik, në vend se plehra inorganike, në vjeshta paraardhëse e farës. Shumë ndërmarrje të 'kungullit të vajit' në Evropën Qendrore kryhen në bashkimi me ndërmarrjet bujqësore të përziera dhe për këtë arsye plehu është në dispozicion dhe me çmim të ulët. Rrotullimet prej katër deri në pesë vjet midis të korrave të kungujve dhe një përqendrim i rëndësishëm në të korrat e plehut të gjelbënkurajohen. Prodhimi i ushqimit organik është një industri e rregulluar shumë. Shumë vende u kërkojnë prodhuesve të marrin këtë certifikim specifik në mënyrë që të tregtojnë produktet ushqimore si organike. Shtë e rëndësishme të përcaktohet organike produktet sipas kërkesave të certifikimit në vendin e origjinës. Për shembull mund të ketë të jenë kërkesa të ndryshme për certifikim në vende të ndryshme. Këto ndryshime mund të lidhen me programet e lejuara të ushqimit të të korrave dhe mbrojtjes së të korrave. Mund të ketë edhe kërkesa të tjera. Për për shembull, në rastin e kungujve mund të ketë nevojë për të zbatuar një menaxhim të rotacionit planifikoni të siguroni që anëtarët e së njëjtës familje të mos mbillen vazhdimisht në një prodhim të përcaktuar zonë Prerja e vazhdueshme e specieve të lidhura shpesh është e vështirë të menaxhohet nga një kontroll i sëmundjes perspektivë në sistemet konvencionale të prodhimit, por bëhet edhe më problematike në një organik sistemi i kulturës. Mund të ketë raste kur prodhuesit e mundshëm Australianë të farës së kungullit mund të ndodhin duan të kultivojnë kultivarë sipas parimeve organike. Kjo sepse produktet e naftës dhe të tjera produktet e specializuara të farës së kungullit mund të shiten nëpër pikat ku klientët kanë një preferencë prodhime të rritura organikisht. Një prodhim i tillë do të duhet të vlerësohet në kushtet Australiane.

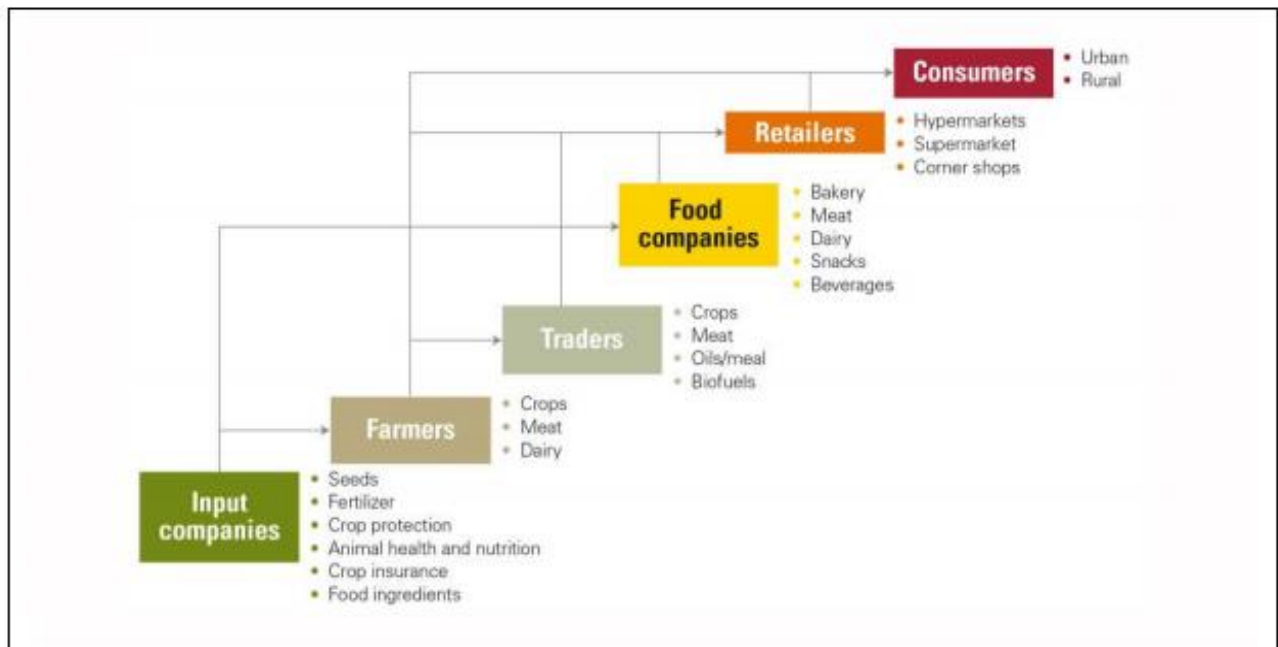
Kapitulli IV- Rezultatet

4.0 Tregu i farërave, farat e kungullit

4.1 Madhësia e tregut të farërave

Për të vendosur skenën dhe për të vendosur analizën e kompanisë në perspektivë, një rishikim i shkurtër i industrisë globale të farës është prezentuar i pari . Industria e farës qëndron në fillim të zinxhirit të vlerës agro-ushqimore si pjesë e sektorit të inpueteve, së bashku me të plehurat dhe produktet për mbrojtjen e të korrave (Figura 1). Si dhe duke qenë subjekt i ligjeve specifike dhe rregulloret që i përkasin vetë sektorit, ai gjithashtu është subjekt i ndikimeve dhe kërkesave të ndryshme të lojtarët e rrjedhës së poshtme dhe në fund të fundit konsumatori. Çdo kompani e farës duhet të marrë parasysh këto kërkesat kur zhvillohen varietete ose tipare të reja.

Figura 2: Vlera e zingjirit agroushqimorë

Burimi : KPMG 2013; Phillips McDougall/IHS Markit

Pra, në këtë figurë shihet se pjesa më e madhe e në zinxhirin agro-ushqimor është investuar në sektorin e inpueteve, veçanërisht mbrojtjen e kulturave dhe farërat, dhe nga kjo shumica shkon në farëra.

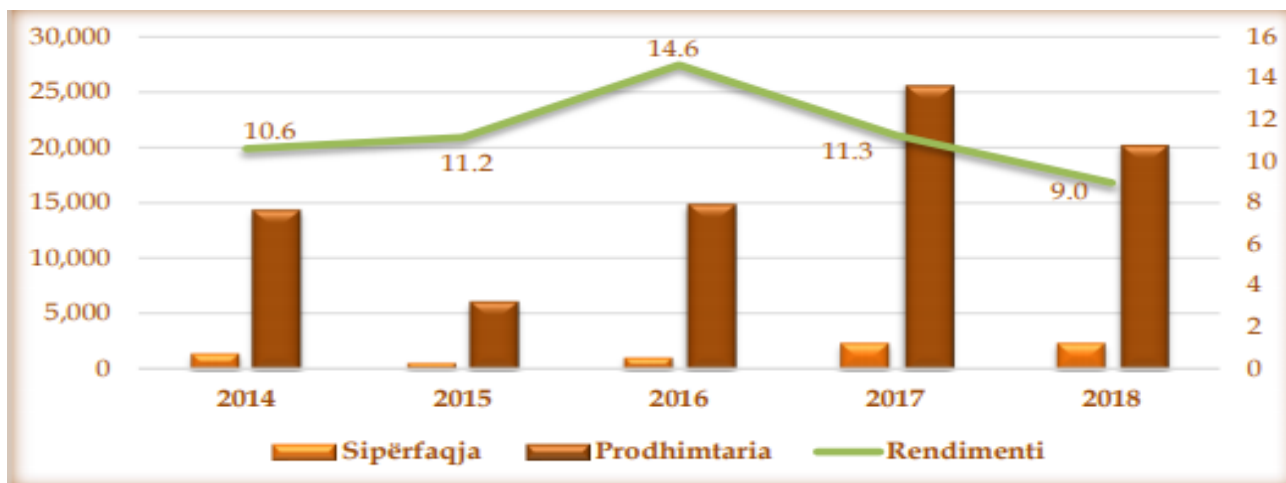
4.2 Tregu i kungullit ne Kosovë

Kungulli si një kulturë mjaft e vjetër bënë pjesë në sektorin e perimtarisë, sektor i cili ka rendësi të madhe në vendin tonë. Duke parë përfitimet ekonomike që sjell ky sektor, fermerët janë orientuar drejt rritjes së prodhimit, sipërfaqes së mbjellur dhe gjithashtu duke zëvendësuar edhe sasinë e importuar. Qëllimi i kësaj analize është që të përmbledhen të gjitha të dhënat statistikore të cilat pasqyrojnë gjendjen dhe zhvillimin e mëtutjeshëm të kulturës së kungullit, ku më gjerësisht shtjellohen të dhënat mbi prodhimtarinë vendore, pasqyra e eksportit dhe importit, çmimet vendore si dhe ato të importuara, madhësia e tregut, zhvillimi i tregtisë, mbështetja nga MBPZHR-ja përmes pagesave direkte dhe masave të zhvillimit rural dhe në fund konkluzionet finale mbi këtë analizë. Kultura e kungullit përmbush mesatarisht nevojat vendore për konsum, prandaj Kosova vazhdon të importon një sasi të kungullit për përmbushjen e tërësishme të nevojave për konsum vendor. Kungulli si një kulturë e mbjellur tradicionalisht në Kosovë, aktualisht nuk kultivohet në sipërfaqe shumë të madhe. Nga totali i sipërfaqes së mbjellur me perime prej 17,886 ha në vitin 2018, kungulli ka pjesëmarrje prej 13%. Prodhimtaria mesatare e kungullit për periudhën 2014-2018 llogaritet të jetë 16,234 tonë dhe arrin shkallën e vetëmjaftueshmërisë 98%. Sasia mesatare e eksportuar e kungullit për periudhën '14-18 është 21.3 tonë. Në aspektin e tregtisë së kungullit, sasia më e madhe e prodhimit vendore nga fermerët shitet në treg, ndërsa një sasi e vogël përdoret për nevoja tjera. Mund të themi se Kosova mbulon pothuajse tërësisht nevojat e tregut vendor, ku në vitin 2018 shkalla e vetëmjaftueshmërisë ishte 98%. Sa i përket sasisë së eksportit ka pasur luhatje për periudhën '2014-2018, ndërsa nëse krahasojmë vetëm dy vitet e fundit, në vitin 2018 kishte zvogëlim të eksportit për 46% (Ministria e Bujqësië, dhjetor, 2019).

4.3 Prodhimtaria vendore e kungullit

Në vitin 2018 Kosova kishte të mbjellur 2,255 ha, me kungull. Prodhimtaria vendore ka pasur luhatje të vazhdueshme gjatë viteve 2014-2018. Gjatë vitit 2018, prodhimtaria vendore ka qenë 20,208 tonë, sasi e cila ka shënuar rënie në krahasim me vitin 2017, ku sasia e prodhuar ka qenë 25,564 tonë, ose shprehur në përqindje prodhimtaria ishte më e ulët për 21% (Ministria e Bujqësisë, dhjetor, 2019).

Figura 3: Sipërfaqja, prodhimtaria dhe rendimenti i kungullit, 2014-2018:

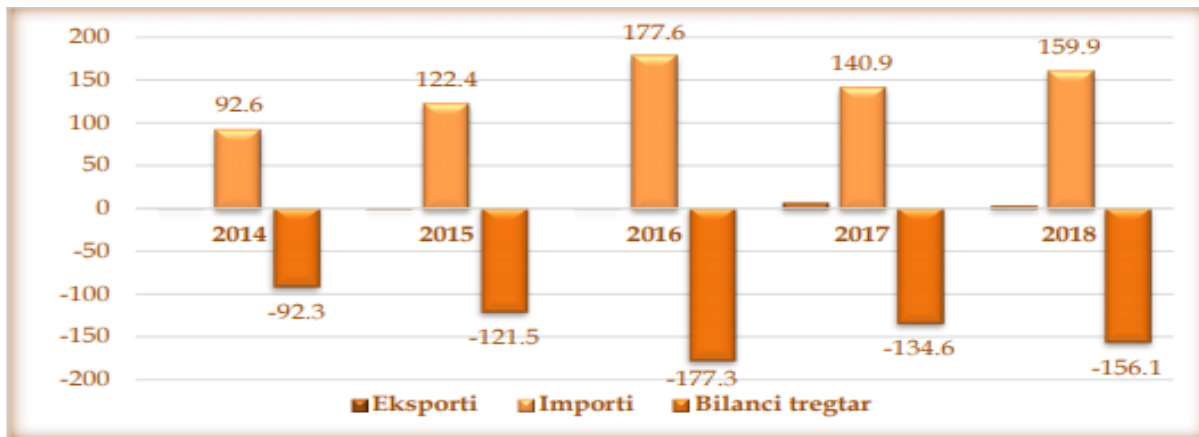
Burimi: ASK – Regjistrimi i Bujqësisë ('14), Anketa e ekonomive shtëpiake bujqësore ('15,'16,'17,'18), përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Në këtë figurë është paraqitur sipërfaqja duke përfshirë prodhimtarin dhe rendimentin e kungullit në vendin tonë ku shohim se %. Sa i përket rendimentit ishte rreth 9 tonë/ha, në gjithsej 2,255 ha të sipërfaqes së mbjellur për vitin 2018, ku në krahasim me vitin 2017, kishte zvogëlim të rendimentit për 2.3 tonë/ha. Rendimenti më i lartë gjatë periudhës '14 -'18 ishte në vitin 2016, me 14.6 tonë/ha.

4.4 Bilanci i tregtar

Bilanci tregtar i kungullit gjatë periudhës 2014-2018 ka pasur luhatje nga viti në vit, po në përgjithësi është karakterizuar me vlerë negative, ku deficiti më i lartë ishte në vitin 2016, (177.3 mijë €). Prodhimtaria vendore në vitin 2018 ka qenë 20,208 tonë, ku gjatë periudhës '14-'18, mesatarisht përmbushja e nevojave të tregut nga prodhimtaria vendore ishte rreth 98% (Kosovës).

Figura 4: Bilanci tregtar i kungullit 2014-2018, në '000 €

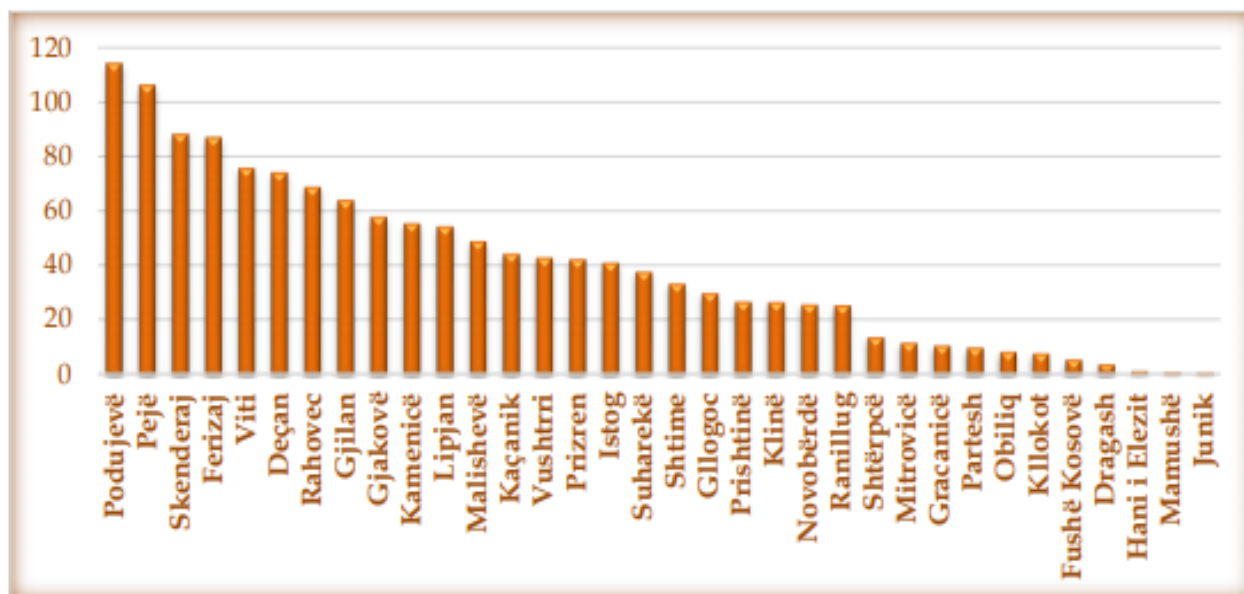
Burimi: ASK, përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Në këtë figurë është paraqitur bilanci tregtar i kungullit ku përfshinë importin dhe eksportin për periudhën 2014 deri në 2018. Sa i përket mbulueshmërisë së importit me eksport, është një përqindje e ulët e mbulueshmërisë në të gjitha vitet, prandaj kungulli i importuar (edhe pse në sasi të vogël) vazhdon të jetë ende prezent në tregun tonë. Edhe pse bilanci tregtar është negativ sasia e kungullit të importuar është shumë e vogël në krahasim me prodhimtarinë vendore andaj rritja e sipërfaqes së kultivuar me kungull, do të mund të rriste eksportin në mënyrë që të përmirësojë bilancin tregtar dhe të tejkaloj shkallën e plotësimit të nevojave vendore.

4.5 Sipërfaqja e kultivuar me kungull sipas komunave

Sipërfaqja e kultivuar me kungull sipas regjioneve është paraqitur në figurën në vazhdim ku janë paraqitur sipërfaqet e kultivuara me kungull sipas rajoneve të Kosovës ku shohim pjesmarrjen në përqindje të këtyre rajoneve të kultivuara me kungull, ku si rrjedhojë e sipërfaqes së kultivuar me kungull ne e kemi me të qartë për të bërë një analizë ekonomike të farërave të kungullit duke ditur kështu se sa Kosova plotëson nevojat dhe kërkesat e tregut për popullësinë e sajë.

Figura 5: Sipërfaqja e kultivuar me kungull sipas regjioneve

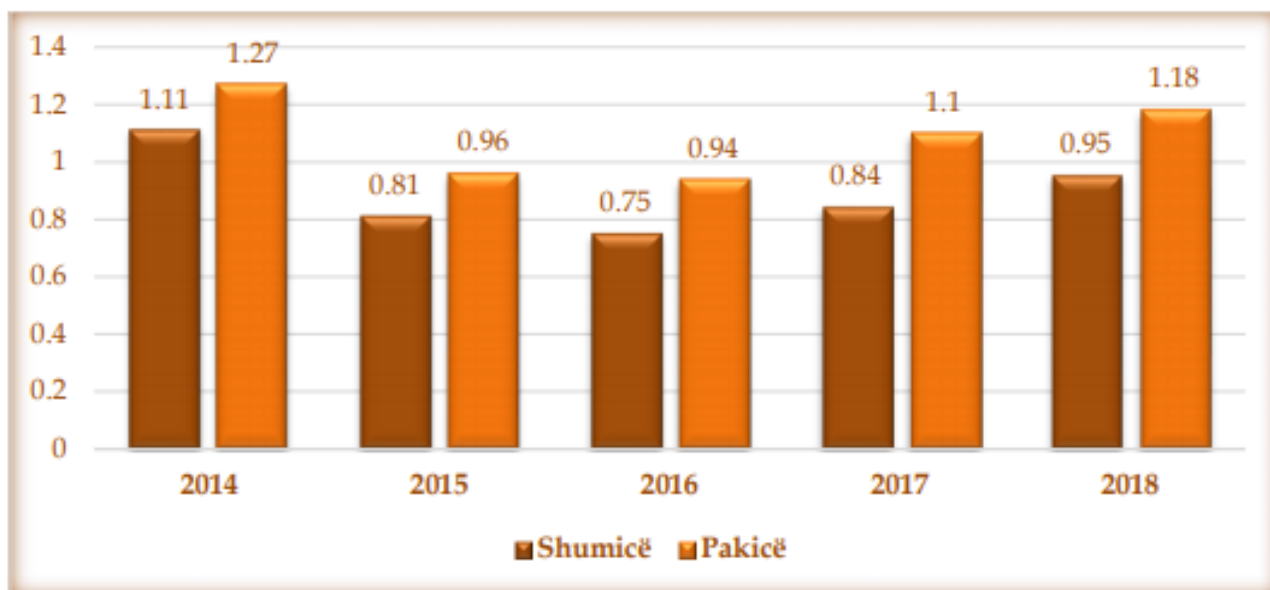
Burimi: ASK – Regjistrimi i Bujqësisë ('14), përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Totali i sipërfaqes së kultivuar për këto komuna ishte 794 ha apo 59% e gjithsej sipërfaqes së kultivuar me kungull. Podujeva karakterizohet me sipërfaqen më të madhe (114 ha), pasuar nga Peja (106 ha) dhe qytetet tjera si Skenderaji, Ferizaji, Vitia, Deçani, Rahoveci, Gjilani, Gjakova dhe Kamenica, me sipërfaqe më të vogël.

4.6 Çmimet e tregut

Kungulli hyn në kategorinë e perimeve si kulturë më e vjetër dhe është i pranishëm në treg zakonisht prej muajt Gusht deri në Mars. Përveç kungullit vendor, në tregun tonë gjendet edhe kungulli i importuar nga vendet tjera. Prodhimtaria e kungullit përdoret si ushqim për kafshë dhe për konsum njerëzor, Mesatarja e çmimit vendor me shumicë në tregun tonë ishte 0.89 €/kg, ndërsa çmimit me pakicë 1.09 €/kg (Kosovës).

Figura 6: Çmimet vendore -periudha 2014-2018

Burimi: SIT Kosova, DAESB-MBPZHR

Në figurën e mësipërme janë paraqitur çmimet maksimale dhe minimale të kungullit në tregun vendor. Çmimi maksimal me shumicë për kulturën e kungullit për periudhën 2014-2018 në tregun vendor ka qenë 1.11 €/kg kurse çmimi minimal 0.75 €/kg. Ndërsa çmimi maksimal vendor në tregun me pakicë ishte 1.27 €/kg, ndërsa çmimi minimal 0.94 €/kg.

5.0 Sipërfaqja, prodhimtaria dhe rendimenti i Kungullit

5.1 Sipërfaqja e kultivuar me kungull ne Kosovë

Gjatë vitit 2019 sipërfaqja me perime ishte 18,911 ha, krahasuar me vitin 2018 kjo sipërfaqe ka shënuar rritje për 5.7%. Të gjitha kulturat perimore kanë shënuar rritje në sipërfaqe krahasuar me vitin 2018, përveç bishtajoreve tjera dhe perimeve tjera të cilat kanë shënuar rënie (Ministria e Bujqësisë, 2020).

Tabela 5: Sipërfaqja e kultivuar me kungull periudha 2015-2019

Kultura	2015 ha	2016 ha	2017 ha	2018 ha	2019 ha
Kungulli	551	1017	2270	2255	2502
Kungull misri	229	490	684	810	898

Burimi: ASK – Anketa e ekonomive bujqësore ('15,'16,'17,'18,'19)

Në figurën e mësipërme është paraqitur sipërfaqja e kultivuar në Kosovë ku është marrur sipërfaqja totale e gjithë territorit të Kosovës dhe është paraqitur për periudhën 2015-2019 dhe shohim se kultura e kungullit ka një trend të rritjes së kultivimit të saj duke analizuar kështu statistikën prej vitit 2015, ku shohim se në këtë vit kultura e kungullit është në një pjesëmarrje prej 551ha duke vazhduar kështu trendin e rritjes për gjdo vitë e duke arritur kështu në 2502ha në vitin 2019 dhe mundë të themi se prej viti 2015 është rritur pothuajse 50 përqindë sipërfaqja e kultivuar me kungull, poashtu vlen e njehta edhe për kulturen e kungullit të misirit ku edhe kjo ka kulturë ka pasur pothuajse të njëtin trend të kultivimit duke filluar nga viti 2015 me 229ha dhe duke vazhduar kështu në vitin 2019 me 898ha.

5.2 Prodhimtaria e kungullit në Kosovë

Prodhimtaria e perimeve prej gjithsej 300,559 ha për vitin 2019 shënoi rritje për 13.2%, krahasuar me vitin 2018. Ndër kulturat të cilat prijnë me sasi më të mëdha të prodhimit në vitin 2019 janë patatja 73,816 tonë, speci 59,404 tonë, lakra 25,159 tonë, shalqiri 25,209 tonë, kungulli 23,505 tonë (Ministria e Bujqësisë, 2020).

Ne do të analizojmë prodhimtarin e kungullit, specifikisht dhe kemi paraqitu përmes tabelës në vijim:

Tabela 6. Prodhimtaria e kungullit (2015-2019)

Kultura	2015 Ton	2016 ton	2017 ton	2018 ton	2019 ton	Ndryshimi ne% midis 2019-2018
Kungulli	6141	14.894	22.564	20.208	23.050	14.1
Kungull misri	4,811	13,670	16,220	18,376	21,570	17.4

Burimi: Anketa e ekonomive bujqësore ('15,'16,'17,'18'19)

Në këtë figurë është paraqitur prodhimtaria e kungullit për vitet 2015-2019 ku janë paraqitur të dhënat e prodhimit të kungullit dhe shohim në bazë të figurës së prodhimi i kungullit është në rritje e sipër, duke ju referuar tabelës të cilën është paraqitur shohim se në vitin 2015 prodhimtaria totale e kungullit ishte 6141ton duke vazhduar me rritje deri ne vitin 2019 me 23.050ton nga kultivimi i tërsishëm i kungullit në Kosovë. Në figurë shohim edhe ndryshimin në përqindje midis vitit 2019 dhe 2018 ku në bazë të këtyre stasisikave kemi analizar se prodhimi i kungullit në vitin 2019 është rritur për 14.1% në krahasim me vitin 2018. Poashtu vlera pothuajse të njëjta kemi edhe per kulturen e kungullit të misrit ku kemi vitin 2015 me 4.811ton si vlera më e ulët dhe vlera më e lartë ne vitin 2019 me 21.570ton dhe kemi ndryshimin në përqindje midis vitit 2019 dhe 2018 dhe në bazë të të dhënave kemi analizuar se prodhimi i kungullit është rritur në vitin 2019 për 17.4% në krahasim me vitin 2018.

5.3 Rendimenti i kulturës së kungullit

Është shumë me rëndësi të dimë rendimentin e kungullit për të arritu në një analizë ekonomike të mirëfillët për të parë se sa prodhimtaria jonë vendore plotësen kërkesat e nevojshme për konsum vendor dhe duke ditur se farat e kungullit burojnë pikërisht nga kjo kultrë duhet të dijmë se sa kemi rendiment dhe sa prej tyre shkonë në përpunimin e farërave të kungullit dhe sa për nevoja tjera, ku për të ardhur në këtë analizë të tregut kemi paraqitur tabelën në vijim me rendimentin e kungullit në Kosovë.

Tabela 7: Rendimenti i kungullit në Kosovë ton/ha

Kultura	2015 ton/ha	2016 ton/ha	2017 ton/ha	2018 ton/ha	2019 ton/ha	Ndryshimi ne% midis 2019-2018
Kungull	11.15	14.65	11.26	8.96	9.21	2.8
Kungull misri	21.02	27.87	23.71	22.70	24.01	5.8

Burimi: ASK – Anketa e ekonomive bujqësore ('15/'16/'17/'18/'19)

Në këtë figurë është paraqitur rendimenti i kulturës së kungullit ku shohim një lakorë të ndryshueshme të rendimentit të tij duke u nisur nga viti 2015 me 11.5ton/ha ka pasur një rritje në vitin 2016 duke rënë përsëri dhe duke vazhduar me një trend të njëjtë për vitet në vazhdim, deri në vitin 2019 ku rendimenti i kungullit ishte 9.21ton/ha. Gjithashtu me anë të figurës shohim ndryshimin e rendimentit midis vitit 2019 dhe 2018, ku themi se rendimenti i kungullit në vitin 2019 është rritur për 2.8% në krahasim me vitin 2018.

5.4 Rëndësia ushqyese dhe terapeutike e farërave të kungullit

Farat e kungullit (*Cucurbita* sp.) Nga familja Cucurbitaceae zakonisht merren parasysh si produkte të mbetjeve industriale dhe të hedhura jashtë. Në disa zona farat përdoren si i papjekur, i gatuar ose i pjekur, edhe pse thjesht për qëllime shtëpiake. Pasi janë të pasur në proteina, fibra, minerale si hekuri, zinku, kalciumi, magnezi, mangani, bakri dhe natriumi, PUFA (acide yndyrore polyunsaturated), fitosteroli dhe vitaminat, ato mund të jenë konsiderohen të rëndësishme për industrinë ushqimore. Ndërsa farat konsiderohen si nënprodukt i kungullit, ato janë më të lira në kosto dhe shfrytëzimi i tyre është i produkteve të ndryshme ushqimore mund të çojë në rritjen e vlerës së tyre ushqyese me kosto më të ulët. Ndikimet në promovimin e shëndetit të farat e kungullit në nivelin e glukozës në gjak, kolesterolit, imunitetit, funksionimit të mëlçisë, fshikëza e tëmthit, aftësi të kufizuara të përkuljes, gjëndra e prostatës, depresioni, inflamacioni, kanceri vendosen menaxhimi dhe frenimi i parazitëve.

Modifikimi i këtyre produkteve të mbeturinave agroindustriale në elementë të vlefshëm është ndoshta një hap i madh drejt drejtimi i përpjekjeve universale në qëndrueshmërinë e ushqimit; pra, hulumtimet e mëtejshme dhe studimet duhet të planifikohen për të shqyrtuar rëndësinë dhe efektet e dobishme të kungujve dhe farat e tyre. Karakteristikat fizike, përbërja kimike dhe acidi yndyror proporcioni u përcaktua nga një hetues dhe kolegët e tij ata zbuluan se farat e kungullit përmbajnë 41,59% vaj, 25,4% proteina, 5.2% lagështi, 25.19% karbohidrate, 5.34% fibra, dhe 2.49% hirit total. Përbërjet totale fenolike, steralet totale, dyllët dhe tokoferolët totale ishin 66.25 (mg acid galik për kg vaj), 1.86%, 1.56% dhe 882.65 (mg tokoferol për kg vaj). Studimet e mësipërme kërkimore konfirmuan se farat e kungullit kanë veti ushqyese dhe terapeutike, si dhe këto janë gjithashtu shërbeu si ushqim i shijshëm në shumë rajone të globit. Farat e kungullit kanë veti ushqyese dhe terapeutike, si dhe këto janë gjithashtu shërbeu si ushqim i shijshëm në shumë rajone të globit. Përbërja ushqyese analiza e farave të kungullit tregoi se këto janë shumë ushqyese dhe sigurojnë shumë lëndë ushqyese thelbësore për shëndetin. Sidoqoftë, farat e kungullit janë përdorur për qëllime medicinale dhe këto posedojnë gjithashtu rëndësi ushqyese dhe terapeutike. luajnë një rol të rëndësishëm në sigurimin e mikroelementëve dhe përdoret gjithashtu në trajtimin dhe menaxhimin e diabetit, inflamacionit, hiperlipidemia, hipertensioni, menaxhimi i kancerit dhe mbrojnë nga sulmi zemër. (BIOMEDICAL)

Tabela 8: Vlerat ushqyese të farave të kungullit për 100g

Komponentët	Vlerat ushqyese	Përqindja e AZHR-së
Karbohidratet	10.71	8%
Energjia	559kcal	24%
Yndyrat totale	49.05g	164%
Proteinat	30.23	54%
Fibrat	6g	16%
Kolesteroli	0mg	0%
Mikronutrientët(Vitaminat)	-	-
B9(Acidi folik)	58 micro gram	15%
B3(Niacin)	4.8mg	31.0%
B5	0.75mg	15.0%

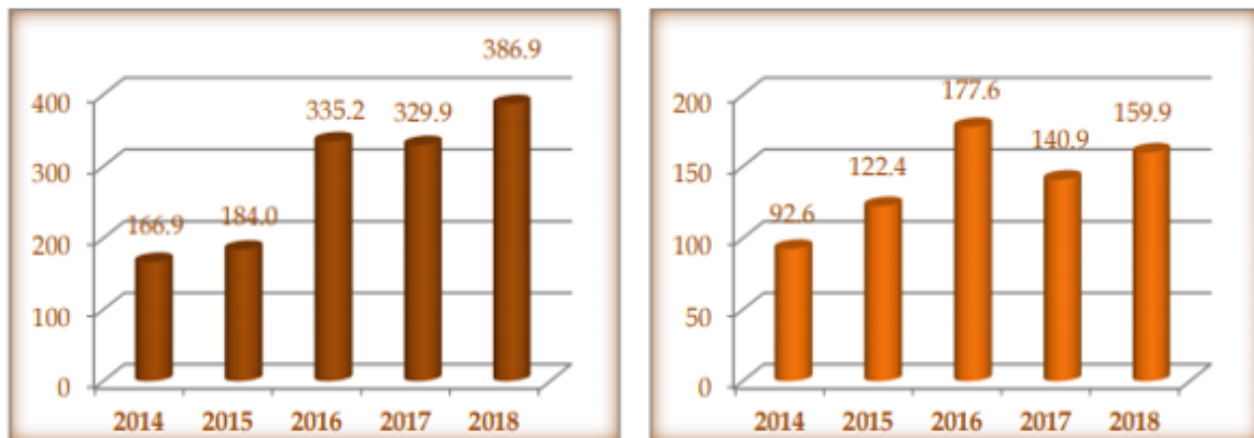
Burimi: Qamar Abbas Syed | Biomed J

Në këtë figurë janë paraqitur vlerat ushqyese të kungullit për 100g ku shohim se vlerat ushqyese janë mjaftë të larta, vlera këto të cilat i japin rëndësi të veçantë përdorimit dhe konsumimit të farërave të kungullit, pra dhe mundë të themi se kjo kontribuon pozitivisht në qajsen sa më te lehtë ne treg për shtijen e tyre duke e ditur rëndësin ushqyese të cilat i kanë. Disponueshmëria e produkteve shumë të ushqyeshme të farës së kungullit është me rëndësi të madhe për konsumatorin. Në përgjithësi, konsumatorët preferojnë aderime me fara të mëdha për snacking, por farë madhësia nuk ka rëndësi për konsumatorët e vajit të farës së kungullit. Kultivarët e kungullit mund të ndryshojnë shumë në vaji i farës dhe përmbajtja e proteinave, përbërja e acideve yndyrore dhe madhësia e farës. Prandaj është e rëndësishme për konsumatorët / prodhuesit të ketë informacion mbi profilin e të ushqyerit të kungullit, në mënyrë që ata të mund të zgjedhin ato që plotësojnë ato nevoja të konsumatorit.

5.5 Importi i kungullit në Kosovë

Kungulli i importuar në vitin 2018 ishte 387 tonë, që për dallim nga viti 2017, kishte rritje të sasisë së importuar për 17%.

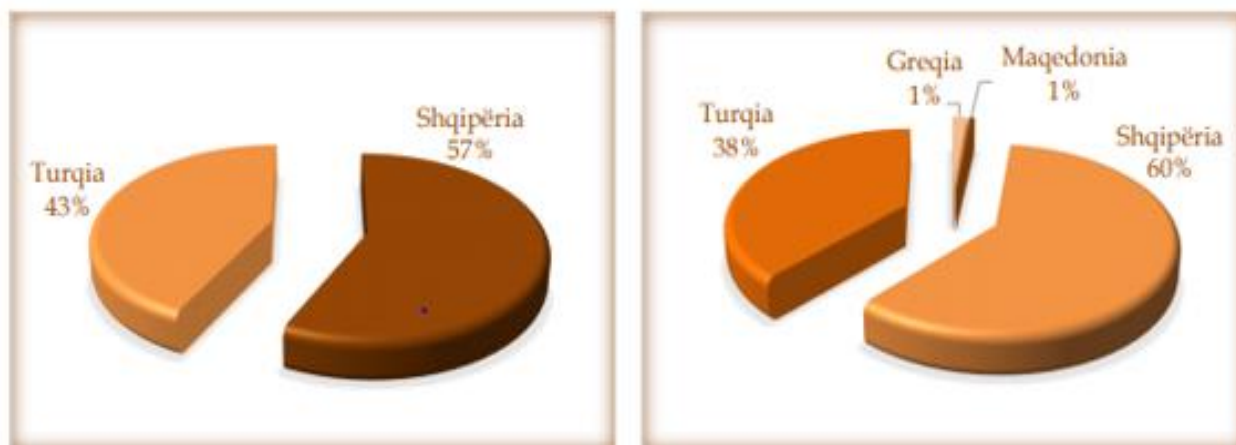
Figura 7: Importi i kungullit Importi i kungullit 2014-2018, në tonë (majtas) dhe në '000 € (djathtas)

Burimi: ASK – Regjistrimi i Bujqësisë ('14), Anketa e ekonomive shtëpiake bujqësore (2015-2018), përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Duke u bazuar në figurën që kemi paraqitur më lartë analizojmë të dhënat e importit të kungullit për periudhën 2015 dhe 2018 dhe në bazë të këtyre të dhënave mundë të themi se në këtë periudhë, sasia mesatare e importuar e Kungullit ishte rreth 280 tonë. Vlera e importit të kungullit në vitin 2018 ishte rreth 159.9 mijë. €, ku në krahasim me vitin 2017 ishte për 13% më e lartë. Çmimi për njësi (kg) të importuar për vitin 2018 ishte 0.41 €/kg, ndërsa për periudhën '14-'18 çmimi mesatar për njësi të kungullit të importuar ishte 0.52 €/kg

Figura 8: Improti i kungullit sipas vendeve

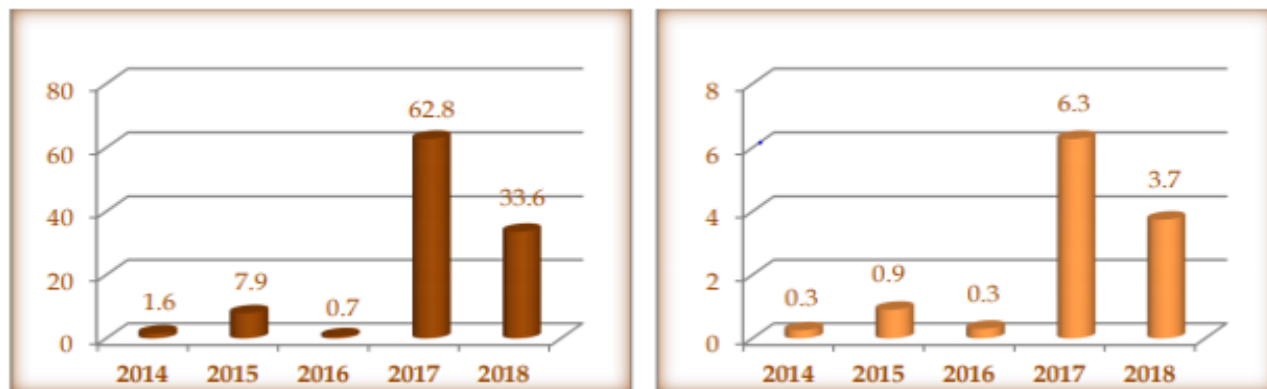
Burimi: ASK-DAESB

Vendet prej të cilave më së shumti është importuar kungulli për periudhën 2017 dhe 2018 janë: Shqipëria dhe Turqia. Sasia më e madhe e importuar gjatë vitit 2017, ishte nga Shqipëria me pjesëmarrje 57%, pasuar nga Turqia me 42.7% dhe vendet e tjera me 0.3%. Ndërsa sa i përket vitit 2018, sasia më e madhe e kungullit është importuar nga Shqipëria me 60%, Turqia 38% dhe dy vendet tjera si Greqia dhe Maqedonia me nga 1%.

5.6 Eksporti i kungullit

Eksporti i kungullit nuk qëndron mjaftë mirë në Kosovë në krahasim me vendet e rajonit ku munde të themi se një pjesë e vogël e kungullit është e destinuar për eksport dhe kjo do të thotë që nuk prodhim të mjaftueshëm të kungullit, ku mundë të themi se ka pasur luhatje nga viti në vit, për këtë arsye kemi paraqitur figurën në vijim që do paraqitet eksporti i kungullit nga periudha 2014-2018.

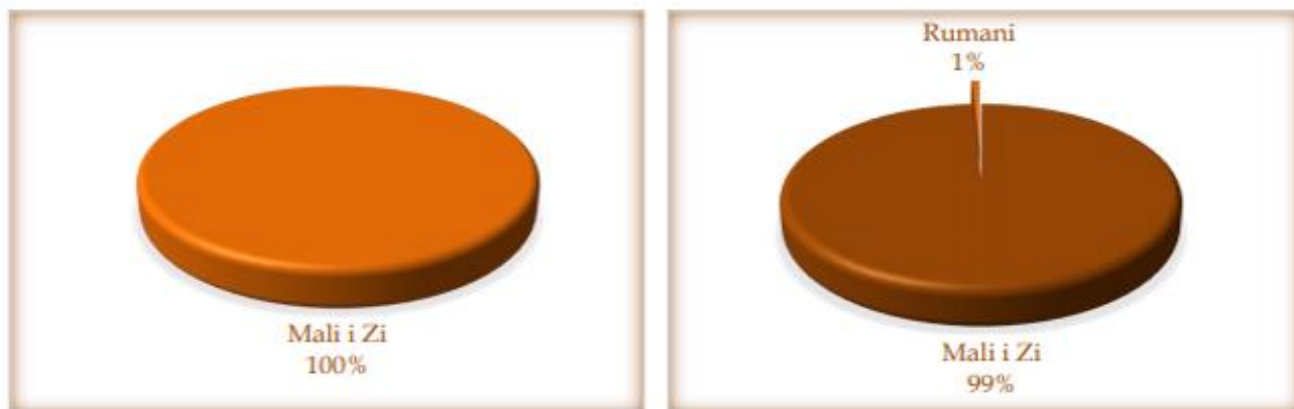
Figura 9: Eksporti i kungullit 2014-2018, në tonë (majtas) dhe në '000 € (djathtas)

Burimi: ASK, përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Në vitin 2018, sasia e kungullit të eksportuar ka qenë 33.6 tonë, ku në krahasim me vitin 2017, kjo sasi është zvogëluar për 46%. Duke krahasuar eksportin e kungullit për pesë vitet e fundit, viti 2017 është viti ku ka pasur më së shumti sasi të eksportuar, që arriti në 62.8 tonë. Mesatarja e eksportuar gjatë këtyre pesë viteve ishte 21 tonë. Vlera e eksportit e kungullit në vitin 2018 ishte 3.7 mijë €, ndërsa çmimi për njësi (kg) të eksportuar në vitin 2018 ishte 0.11 €/kg, ku mesatarja e çmimit për njësi të eksportuar në periudhën '14-'18 ishte 0.19 €/kg.

Figura 10: Eksporti i kungullit sipas vendeve, 2017 (majtas) dhe 2018 (djathtas)

Burimi: ASK, përpunuar nga DAESB-MBPZHR

Eksporti i kungullit sipas vendeve për vitin 2017, është realizuar 100% në Mal të Zi, ndërsa në vitin 2018 me 99% në Mal të Zi dhe vetëm 1% në Rumani. Në figurën në vazhdim janë paraqitur edhe në mënyrë grafike vendet ku është eksportuar kungulli.

5.7 Konsumatore e farërave të kungullit

Një nga konsumatorët kryesorë të farërave të kungullit janë përpunesit e vajit të farës së kungullit, përkundër përdorimit të farërave të kungullit nga konsumator të cilët e përdorin në jetën e përditëshme ato janë të orientuara edhe në industrit e përpunimit në vajin e këtyre farëravë të cilat kanë një përdorim të gjerë në tregun e produkteve agroushqimore, duke ditur vlerat ushqyese të vajit të farërave të kungullit e bënë edhe me të rëndësishëm përdorimin e tij.

Vaji i farave të kungullit merret nga farat e kungullit të thata dhe të bluara të Cucurbita pepo L duke shtypur. Vaji i farave të kungullit është një vaj i ngrënshëm popullor për rafinimin e sallatave. Sidomos në Austri, Hungari dhe Rusinë Jugore vaji i farave të kungullit është një vaj ushqimor shumë i popullarizuar në vend, ndërsa në Gjermani përdoret pothuajse ekskluzivisht në restorante të nivelit të lartë për shkak të çmimit të tij të lartë. Në industrinë farmaceutike përdoret vaji i farave të kungullit, përveç farave të kungullit (lehtësimi i dobësisë së fshikëzës dhe problemet e prostatës), si mbushje për kapsulat e buta të xhelatinës. Vendet e rëndësishme të kultivimit janë Austria, Hungaria, Rumania, Turqia, Italia, Rusia Jugore, Argjentina, Kina, Japonia, Egjipti dhe Siria. Nga farat e thata, të bluara (përmbajtja e vajit deri në 35%) të frutave, vaji nuk rafinohet por shitet pothuajse ekskluzivisht si produkt i shtypur në të ftohtë. Për të marrë një litër vaj, ju duhen tre kilogram fara ose rreth 35 kunguj. Vaji i farave të kungullit ka një përmbajtje të lartë të acidit linoleik, fitosteroleve dhe është i pasur me vitaminë A dhe E (Oleochemische).

Përfundimet dhe rekomandimet

Përfundimet

- Nga të dhënat e paraqitura në punim mundë të përfundojmë se tregu i farëravë në Kosovë ballafaqohet me shumë probleme nga natyra më të ndryshme, ku mundë të themi se për të mënjeluar këto probleme duhet të kemi të sigurtë tregun i cili është rregullatori kryesor i tregtisë.
- Sa i përket tregut të farërave e me theks të veçantë farërave të kungullit, në bazë të rezultateve të gjetura mundë të konkludojmë se pjesa më e madhe e tregut të farërave është e importuar nga vende të ndryshme të botës e sidomos nga vendet rajonal, ku si rrjedhojë mundë të themi se ndikon negativisht në produktet e prodhimit vendor sepse rritet konkurrenca në treg dhe si rezultat i saj bie profiti i prodhimit vendor te ndërmarrjeve në përgjithësi duke përfshirë këtu edhe industrit e prodhimit të farërave . Ndërsa në anën tjetër shohim se vetëm një pjesë e vogël e prodhimit të farërave është e destinuar për tregun e jashtëm, pra për eksport.
- Nga rezultatet e gjetura të rendimenteve të farërave në Kosovë, shohim një rendiment jo të lartë të farërave krahasuar me kapacitetet dhe potencialet gjenetike të cilat i posedon toka në Kosovë, rendimente këto të cilat nuk përmbushin nevojat dhe kërkesat e konsumatorit dhe tregut vendor në përgjithësi dhe është e domosdoshme që të importohen farëra për plotësuar këto kërkesa.
- Një element tjetër që unë mendoj se i kontribuon deficitit negativ tregtar dhe prodhimtarisë së ulët të farëravë është edhe lënja e tokave të papunuara ku jemi dëshmitarë të asaj së shumë toka në Kosovë janë të papunuara, pra janë toka djerrinë që ndikon drejtpërdrejt në deficitin tregtar duke ditur pasojat e mospunimit të tokës që japin efekt negativ te tregut dhe ekonomisë në përgjithësi . Pra mendoj se për të pasur rezultate në këtë drejtim duhet të kemi më shumë fushata senzibilizuese nga ekspert të ndryshëm për rëndësin e kultivimit të tokave dhe profitin e sjellur nga kjo fushë.

Rekomandimet

Bazuar në konkluzionet e mësipërme dhe hulumtimeve të bëra në këtë punim do të paraqesim disa rekomandime të cilat u dedikohen institucioneve relevante por edhe bizneseve që merren me këtë sektor që mendoj se sadopak do kontribuojnë në përmisimin e këtij sektori.

- Konsideroj se është e nevojshme që institucionet përkatëse të stimulojnë bizneset e reja që merren më këtë sektor të cilat zhvillojnë prodhimtarinë e farërave më qëllim të rritjes së ekonomisë kosovare, rritjes së eksportit dhe zvogëlimit të importit.
- Rekomandojë që bizneset që merren me sektorin e farërave të promovojnë sa më shumë produktet e tyre si dhe të rrisin besueshmërinë tek konsumatori për cilësinë që kanë këto prodhime vendore.
- Poashtu, një rol vendimtar luajnë mediat të cilat duhet të kenë programe të veqanta ku do të prezentoheshin produktet vendore (përfëshirë sektorin e farërave gjithashtu edhe farërat e kungullit) me një kosoto shumë të ulët të hapësirës mediale në mënyrë që të kemi një promovim sa më të lehtë të sektorit.
- Mbështetja dhe përkrahja e shtetit duhet të jetë e pashmangëshme, duke krijuar infrastrukturën e nevojshme për prodhim të farërave, gjithashtu duke ofruar mbështetje me grande dhe subvencione për stimulimin e prodhueseve ku në këtë mënyrë mundëson që produktet të avansohen në kultivimin e tyre dhe të jenë konkurrese edhe në tregjet botërore.

Literatura

- Anju K Dhiman, S. (n.d.). *Functional constituents and processing of pumpkin*.
- ASK. (Gusht 2016). Prishtinë.
- BIOMEDICAL. (n.d.). *Nutritional and Therapeutic Importance of the pumpkin seeds* .
- BQK. (Qershor 2017). *Banka Qëndrore e Kosovës (BQK)*. Prishtinë.
- Consulting, A. (November 2019). *ANALYSIS OF SALES AND*.
- Kosovës, A. e. (n.d.). *Anekta e ekonomive bujqësore* . 2019.
- Lapis, A. N. (n.d.). *ECONOMICS OF OIL PUMPKIN SEED PRODUCTION*. 2018.
- MBZHR. (n.d.).
- Ministria e Bujqësisë, P. d. (dhjetor, 2019). *Analiza e tregut të kungullit* . Prishtinë.
- Ministria e Bujqësisë, P. d. (2020). *Raporti i Gjellbër i Kosovës 2020*. Prishtinë.
- Ministria e Bujqësisë, P. d. (n.d.). *Raporti i Gjellbër i Kosovës 2020*. Prishtinë: 2020.
- nations, F. F. (2018). *Seed Marketing* .
- Oleochemische, G. H. (n.d.). *Pumpkin seed oil* .
- Pllana, M. (2017). *Marketingu ne Agrobiznes*.
- Scientiae, C. (n.d.). Agronomic characteristics of pumpkin fruits. In C. Scientiae. 2017.
- Shukri Fetahu, B. C. (n.d.). *Gjendja dhe perspektiva prodhimtarisë së drithërave dhe të farës në Kosove*.
- University, Ë. (n.d.). *Seeds for business and business for seeds*.
- USAID. (2015). *Trade negotiation marketing and seed bussines* .